DEC 19 1984

СОЮЗ ЗЕМЕЛЬ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ — СЕЛЯНСЬКА ПАРТІЯ

УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

Ч. 11

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ:

В. А. ДОЛЕНКО: Католицькому патріярхатові в Києві не місце! 3
Ф. І. БАЛА: Чи витримала українська еміґрація іспит? . . 4
Михайлові МАРЧЕНКУ — 90 років 6
Півстоліття суспільно-політичної праці д-ра Марії БЕК . . 9
Мих. ПАВЛЮК: Альянс Америки і Китаю 11
Наталя ПАВЛУШКОВА: Постріли в минуле України . . 14
Юр. СЕМЕНКО: Повторне засудження обвинувачених в процесі СВУ 1930 р. 19
Іван МАНЧЕНКО, Юрій МІЩЕНКО: В. Доленко — засновник та безсумнівний лідер української організації в Харкові . 44
УДАС — Селянська Партія в Арґентіні 47
П. І. ДУБРОВСЬКИЙ: Хочемо одного — бути вільними! . . 49
К. КАЗДОБА: Відплата 64
Людек ПАХМАН: Захоплення соціялізмом спокутується . . 71

МЮНХЕН 1984

Центральний Комітет
Союзу Земель Соборної України — Селянської Партії
вітає український народ на Батьківщині та еміґрації,
духівництво і вірних українських церков,
крайові комітети,
все членство і прихильників СЗСУ-СП
із святом Різдва Христового, з Новим 1985 роком
і бажає всім здоров'я, сповнення добрих задумів
та успіхів у житті.

UKRAINIAN PEASANT ORGANIZATION
P.O. BOX 564
CATHEDRAL STATION
NEW YORK, N. Y. 100250564, USA

Satz u. Druck: R. Kokodynsky, Karlingerstr. 3, 8000 München 50, Tel. 141 64 56

Союз Земель Соборної України | Селянська Партія
Ukrainian Peasant Organization | Ukrainische Bauernpartei

Ч. 11 1984

ВСЕ Ж ВОНА

УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

КРУТИТЬСЯ!

«Все ж вона крутиться!»
(„Eppurr si muove!“) —
вислів італійського вченого Ґалілея (1564—1642). На суді католицьких інквізиторів він вимушений був відмовитися від «єретичного» вчення Коперника про обертання землі навколо сонця. Але після суду таки впевнено заявив: «Все ж вона крутиться!».

Це число «Української землі, вийшло завдяки жертовности членів СЗСУ-Селянської Партії, які проживають в Англії і США. Особливо велику щедрість виявили
А. Г. Жарський,
Д. І. Ярмоленко
(78 Amory Avenue, Pearl River, NY 10965),
які дали по 150 американських долярів,
О. та І. П. Омельченко
(1267 Lafayette, 502, Denver, Co. 80218)
— 50 долярів,
Г. І. Бажул
(376 Pacific Highway, Hornsby, N.S.W. 2077)
— 60 австралійських долярів,
Ф. І. Бала
(1, Lodore Place, Bradford 2, W. York's BD2 4TF)
— 250 англійських фунтів.

Для догляду за могилою В. А. Доленка пожертвували:
Г. І. Бажул — 20 австралійських долярів,
А. Г. Жарський — 10 американських долярів.

Новий Ульм, 18. 7. 1967 р.

КАТОЛИЦЬКОМУ ПАТРІЯРХОВІ В КИЄВІ НЕ МІСЦЕ!

Дорогий Юрію Сергійовичу!

Пробував я накидати проєкт резолюції під кутом зору нашої політичної боротьби за останні дві канденції УНРади. То мав би бути трактат сторінок на десять. Коли дати трактовку справі з погляду юридичного, то він зводиться до двох питань: «інсинуації» й «аморальности». Це чиста правда. Тільки не повна. Але справа в тому, що у них 24 голоси, а у нас — три голоси.

Від їхнього «завішення» мені «ні холодно ні жарко». А ще менше — Вам. «Так то так, а з хати як?» — говорить прислів'я.

Портфелі розподілили. А як вони будуть працювати? Коли Ватікан буде їм диктувати через проф. Куб., а вони виконуватимуть слухняно, то, може, щось і буде. А коли «двійкарі» захочуть бути принаймні двійкарями, то у них буде така каша, що й з усіма святими не розбереш. Тому нам треба взяти ставку на час. І він багато нам скаже. Особливо, при такій теперішній світовій ситуації. При нашому стані і дома і на еміґрації. Йтиме боротьба між лівими католиками й УККА. Що з того вийде, зараз трудно сказати.

Нам в Америці треба вступити в УККА, щоб не опинитися просто на вулиці, принаймні пікетувати, як це робить СВУ.

При всім своїм опортунізмі, Лів. не зможе спокійно сидіти. А буде так чи інакше щонайменше «шептати». Якщо УРДП — просто комуністи — будуть виконувати «директиви партії і правительства», то ті будуть і тим задоволені. Що ж торкається правих УРДП, то вони в різних причин будуть ворушитися.

Стежити за життям, не виходити з Національної Ради, коли вона, за Вашим визнанням, навіть цілком стане не УНРадою, а ОУНРадою. І тоді ми будемо в підходящому стані.

Совєтського Союзу ми не виженемо з України ні тепер ні в четвер. Америка й Англія, нас, українську еміґрацію, покищо в союзники не запрошують, не запросять. Та й брати покищо нікого. Така реальна дійсність.

В 1945 р. ми проголосили: «Нашим законним урядом є уряд УНР». А на IV-му з'їзді СЗСУ — Селянської Партії ми заявили, що Католицькому патріярхові в Києві не місце. В нашому внескові ми сказали, на якій базі Національна Рада має бути переорганізована. То нічого, що там не все сказано. Важливо, що дана «путьовка в життя». А все інше приложиться в нашій діяльності і свідомості народу на еміґрації і там, в Україні.

На все добре! Вітаю! В. ДОЛЕНКО

Ф. І. БАЛА

ЧИ ВИТРИМАЛА УКРАЇНСЬКА ЕМІҐРАЦІЯ ІСПИТ?

— Чому він бідний?

— Бо дурний!

— А чому він дурний?

— Бо бідний!

Хто не знає цю сміховинку в Україні? Українські еміґранти, здається, розірвали її замкнений коловорот. Якщо порівняти рівень життя наших земляків на Батьківщині і наше на чужині, ми не бідні. Другу половину жарту еміґрація не скинула з себе. І нема тут чого спихати вину про те, що ми не набралися ще розуму, на ворогів. Бо верховодять у нас сильні ліктями.

В. А. Доленко був перший, хто запропонував створити Українську Національну Раду. Згодом за критику його позбавили прав члена УНРади — вивезли за межі (еміґраційної) України. В. Доленко від цього не потерпів. Ушкодженою стала ідея об'єднання, демократії.

І, зворотньо, той, хто запроторив десь від очей світу свідчен-

В. А. Доленко, Ф. І. Бала, Ю. Семенко — на VI-й сесії УНРади

ня про нищення українського народу, випірнув на поверхню і почав ще більше каламутити . . .

Не слабкіші лікті у відпиханні своїх конкурентів і просуванні самих себе вперед мають і деякі церковнослужителі. Недавно писалося про прислужництво полякам одного українця в ролі посла Сейму. Наші організації ветеранів були покликані на його захист. Вони не спростували тих обвинувачень, а говорили про інше — про його заслуги і його знаменитих родичів . . . Так нібито ми монархісти . . .. Він Т. Д. Бульби-Боровця знаємо, що Головна команда УПА засудила М. Скрипника на смерть за службу ворогові. Він, зокрема, в той час носив на лівому рукаві червону опаску з чорним павуком-свастикою. Вирок був символічний — обвинувачему навмисно дали змогу втекти. Пізніше, в Канаді Т. Д. Бульба-Боровець відмовився зустрінутися з ним, тоді вже високим церковним достойником. Бо такі розшаровують українців.

Що роблять, наприклад, корисного влаштовувачі сесій УНРади? Про скликання останніх сесій СЗСУ-Селянську Партію не поповідомляють і не запрошують на них, хоч ми не виходили з УНРади і нас не вивезли за її межі. Верховоди рясно пообвішувалися різними, часто саморобними, титулами і званнями, немов совєтські генерали медалями й орденами. Біди від того нема. А кому з того користь? При ДЦ УНР треба було б створити комісію запису про переслідування українців в УССР поки є ще живі свідки того. Або просте: вчені метеорологи, говорячи про погоду, тримають руку на мапі, де лежить Україна, і називають її «Рашен» — Росією. З дрібних поправок громади українських еміґрантів творилося б велике — визнання України. Цим могли б зайнятися наші науковці або й репрезентаційні установи. Та до них я не належу. А говорю як член УНРади від СЗСУ-СП, який не виходив із неї і якого не завішували . . .

Ми не живемо з еміґрації, а живимо її. Ми відповідальні не за її стан, а за сказане. Хто хоче добра, нехай спробує помізкувати. Може після того українець не дивитиметься на українця, як бугай на бугая, або як священики різних українських православних церков один на одного ? . .

МИХАЙЛОВІ МАРЧЕНКУ — 90 РОКІВ!

Михайло Олексійович МАРЧЕНКО (літературний псевдонім *Мих. Павлюк)* народився 15.

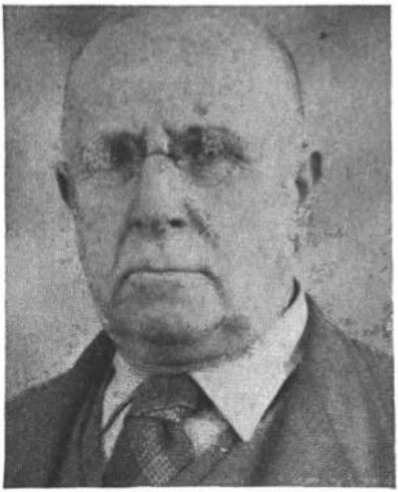

12. 1894 р. в родині вчительки і лікаря. Після закінчення 2-ої Полтавської гімназії поступив 1914 р. на правничий факультет Петербурзького університету. Особливо пильну увагу приділив економічних студіям. По мобілізації студентів із третього курсу університету посланий у Київську військову школу. Від 1918 р. в українській армії, спершу як комендант 6-го радіодивізіону, а згодом — кінного і телефонічного зв'язку 25-го гарматного полку в ранзі сотника. Після запеклих боїв із червоними (14-а дивізія) та денікінцями за Вапрянку, Житомир, Проскурів частини УНР були переформовані в Любарі в три кінних загони з метою рейдів у запілля ворога. У час успішного рейду під командою полк. Чижевського М. Марченко захворів на висипний тиф. Разом з іншими хворими старшинами і козаками поміщений у шпиталь Галицької армії, яка тоді вже належала до денікінської армії, міста Немирів. Так М. Марченко став «денікінцем». При наближенні червоних Галицька армія підпорядкувалася їхньому командуванню. Так М. Марченко опинився в червоній армії. Перебуваючи всю люту зиму в неопалених вагонах шпиталю, відморозив ноги. Отримавши відповідну посвідку, подався в Полтаву. В Києві заарештували й відправили до особливого відділу ЧК, де тоді, на вимогу Брусілова, колишнього царського генерала, діяв декрет, згідно з яким розстрілювали лише контррозвідчиків, а полонених стройових старшин направляли на командні пости червоної армії для захисту Росії у випадку війни з Польщею. Напівкаліка М. Марченко не надавався на командира і його послали в робітничий батальйон. На весні 1921 р. був демобілізований і працював у тракторному бюрі наркомзему в Харкові. 1923 р. за приховання служби в українській армії заарештований. Потрапив під амнестію і випущений із в'язниці.

Збірник «Пам'яті В. А. Доленка» (Мюнхен — 1975, стор. 37) про видатного діяча СЗСУ — Селянської Партії М. О. Марченка подає:

Під совєтами прожив 21 рік, але в наслідок «контрреволюційного минулого» не міг отримати сталу працю і працював лише 9 років. Перед приходом німців утік із Харкова і тим уник арешту. При німцях, за рішенням Громадського комітету, був посланий на відповідальну роботу в місцевому самоуправлінні Харкова. Разом з українською громадою Харкова прибув до Німеччини.

Перу М. Марченка належать такі праці:

«Теорія порівняльного методу аналізи натуральних балянсів», Дніпропетровськ, 1928 р.

«Економічна проблема дрібних власників», 1949 р.

«Політичні настрої підсовєтських мас», 1950 р.

«Популярні економічні характеристики деяких особливостей совєтської системи» 1952 р.

«Програма дрібних власників України».

«Працюючі паразити. Наша епоха — епоха інтеліґенції».

«Валютна політика СССР», 1954 р., затверджена до друку Інститутом по вивченню СССР, Мюнхен.

«Суспільство найближчого майбутнього — це нове суспільство дрібновласницьке», Дербі, 1958 р.

Німецькою мовою: «Програма боротьби проти комунізму», 1951 р.

Англійською мовою: «Фінансова політика Кремля і золото» та «Економічне і стратегічне значення іриґаційної системи Кахівки», 1956 р.

Розвідки з питань економіки та соціологічних процесів СССР друковані в 19-х українських, англійських і білоруських часописах на Заході.

Видав «Ілюстровану мапу України».

Статті М. Марченка — Мих. Павлюка радо друкувалися і в газетах назадніх ліваків «революційної демократії», задивлених у націонал-комуністичне минуле, і в часописах реакційних українських націоналістів, які прагнуть підібгнути українство своїм догмам. Він збагачував українську пресу фактами і думками, все життя служачи Україні.

Дев'ядесятирічний день свого народження зустрічає серед чужих — в англійському будинку для старих, куди він потрапив кілька тижнів тому після хвороби. Певно, там добрі умови —

стала медична допомога і достатні, смачні харчі. Але людина, яка прожила вік серед українців, чує тут тільки чужу англійську мову. І навіть, ніби добрі, звички чужих його гнітять. У такому стані перебували історик проф. Н. Полонська-Василенко, полк. М. Чеботарів, начальник охоронної сотні С. Петлюри, й багато інших. Їм можна було б створити українську хату. Голова Крайового комітету СЗСУ — Селянської Партії в Англії Ф. І. Бала має три котеджі. Знаємо, що один із них він ладен віддати під притулок для старших українців. Англійський уряд оплачує їх утримування. Тут, навколо Брадфорду, проживає група жертовних людей — А. І. Дейнека, М. В. Кривенко. С. С. Коротченко, подружжя Костенко, І. Ф. Петренко, Ольга П. Бала, Тамара Кацафіренко, Ніла Яроцька та інші. Вони повинні б взяти на себе ініціятиву обладнання притулку для українців і догляд за ними. На схилі життя М. О. Марченку і таким як він — місце в гурті наших земляків. Лише той дбає про Україну, хто піклується про українців. М. Марченко віддав для них усі свої сили в галузі публіцистики. Вони мусять йому віддячити. І не тільки словами!

ПІВСТОЛІТТЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРАЦІ Д-РА МАРІЇ БЕК

Українська земля» в попередньому числі (10/1983, стор. 56—57) передрукувала з «Трибуни» рядки нотаток пані д-ра Марусі Бек «Моя подорож в Англії» про діячів СЗСУ — Селянської Партії як захисників ідеї Української Народньої Республіки. Поточного, 1984 року українська громадськість урочисто відзначила золотий ювілей — півстоліття суспільно-політичної праці д-ра М. Бек. До її Почесного комітету належали президент СКВУ д-р П Саварин, ген. П. Григоренко, голова Світової Федерації Українських Жіночих Організацій мґр М. Квітковська, член Канадійського парляменту сенатор П. Юзик та інші, а також, зокрема, голова Крайового комітету СЗСУ-СП в Англії Ф. І. Бала як голова Ради прихильників УНР в Брадфорді, голова КК СЗСУ-СП А. Сіверський, голова ЦК СЗСУ-СП Ю. Семенко. Серед спонзорів Літературної Фундації ім. М. Бек зустрічаємо Дмитра Тромсу, члена Секретаріяту ЦК СЗСУ-СП. На адресу ювілятки надійшли привітання від президента США Р. Реґена, губернатора Мічіґену, мера Детройту та багатьох інших визначних американських політичних діячів, українських наукових установ, союзів.

Маруся Бек в Україні 1921—1925

Д-р М. Бек стала 1932 р першим українським адвокатом в США. Вона організатор українських шкіл для дітей, молоді, студентів. Видавець і редактор жіночих журналів, меценат журналістів та письменників, опікунка старших еміґрантів в Европі. Всього тут не перерахувати. Для виховання нашої молоді пора б уже видати книгу про Українок, які жили Україною, які жили для України, а в ній відвести відповідне місце Марусі Бек.

Пропам'ятна ювілейна марка

Д-р М. Бек була першою жінкою в США, яку обрали до міської ради. 20 років вона урядувала в міськраді Детройту, останній час як її голова, мер міста. Така посада в Західньому Берліні є для німецьких політиків трампліном до становища бундесканцлера або президента Німеччини.

Д-р М. Бек отримала безліч привітань, листів із визнанням її заслуг. Українці виявили б свою зрілість обранням її на Президента УНР в екзилі з метою згуртування навколо нього всього українства на чужині.

В. А. Доленко (праворуч) і колишній міністер військових справ УНР ген. А. Вовк у Новому Ульмі на Дунаї, 1956 р.

Михайло ПАВЛЮК

АЛЬЯНС АМЕРИКИ Й КИТАЮ

Для глибшої аналізи чинників, які привели до військового союзу Америки й Китаю необхідно мати на увазі соціяльні процеси, що пройшли в Китаї.

Ера Мао ознаменувалася розгромом впливів та значення китайських дідичів та генералів. Мао фізично знищив верству дідичів Китаю (мандаринів) і провів радикальну земельну реформу. Це дало йому велику підтримку серед селян і навіть робітників, які теж одержали ділянки огородів. Це перші кроки внутрішньої політики Мао утворили національне об'єднання Китаю. Все це провадилося під гаслами крайнє лівого марксизму. Але Мао, як запеклий комуніст, в зовнішній політиці намагався поширити комунізм й на інші країни півдня Азії — Індія, В'єтнам, Камбоджа та Тібет. Така зовнішня політика не була на користь маси китайців, бо населення несло поважні матеріяльні жертви для поширення марксизму. Мао лише встиг захопити Тібет та допоміг комуністам оволодіти В'єтнамом. Отже, зовнішня політика Мао принесла мізерні успіхи.

Зазнавши невдачі у зовнішній політиці, Мао, як завзятий комуніст, взявся показати світові зразки комуністичної держави. Свою ідею перебудувати Китай на зразкову комуністичну державу Мао назвав *«Культурною революцією»*. Основні заходи «Культурної революції полягали у наступному:

1) По всіх селах Китаю були утворені комуни. Чоловіки мали мешкати окремо від своїх жінок. Тільки раз на тиждень чоловік мав право відвідати свою дружину. Діти, які вже не потребують догляду матері, забиралися від батьків.

2) Продукція комуни була власністю комуни, й управа комуни дещо передавала членам комуни для прохарчування.

3) За «Культурної революції» Мао плянував розбудувати важку промисловість. Для цього потрібно організувати виробництво заліза й криці. Китай мав залізну руду, але бракували домни й мартени. Мао зарядив продукувати залізо методою вагранок. Таку методу вживали наші прадіди. Вагранки продукували залізо дуже поганої якости.

4) Крім того Мао посилив терор проти опозиційно наставлених до нього членів партії. Декілька опонентів було покарано на горло.

5) Як чоловіки, так і жінки мусіли одягатися у полотняні сині штани й полотняні сині гімнастьорки. Не було ніякої вільної преси чи зібрань. За кілька років «Культурної революції» господарство опинилося у хаотичному стані.

6) Мао, а надто його дружина, повністю орієнтувалися на СССР. Для Мао, як ортодоксального комуніста, не було можливим у якійсь мірі співпрацювати з Заходом та особливо з Америкою.

Зі смертю Мао скінчилася й ера Мао в політиці Китаю. В партійне керівництво прийшли комуністи, які знеславили Мао й його промосковське наставлення. Більш того, за промосковське наставлення вони засудили на смерть дружину Мао. Сільські комуни спочатку були переорганізовані на колгоспи, а потім були ліквідовані й колгоспи й селяни Китаю стали продавати свою продукцію за вільних цін ринку. Поширилася вимога, щоб керівники підприємств були фахівцями, а не виключно члени партії.

В Китаї вже є кілька приватних компаній, які в часописах реклямують свої вироби. Є приватні торговельні заклади. Отже, сучасний Китай швидко й рішуче переходить на капіталістичну систему господарства з сильним впливом приватної ініціятиви. Тому сучасний уряд Китаю відверто заявляє, що треба піддержувати економічні зв'язки з різними державами й особливо з Заходом. Така політика означає орієнтацію на економічно могутній Захід й особливо на Америку. В Китаї є й групи прихильників маоізму, та уряд їх поборює.

Про поширення демократичного правопорядку ще рано говорити, але вже на стінах часом китайська молодь проголошує свої ідеї. Постають сприятливі умови для істотного наближення Китаю до капіталістичної системи Заходу.

Але є й інші поважні чинники, які спричинилися до військового союзу між Китаєм й Америкою.

Уряд КНР подає, що тепер Китай має населення до мільярда осіб, а терени Китаю не збільшились. Нема ніяких перспектив на значне виеміґрування в інші країни. Вживаються заходи для істотного зменшення народжень. Щоб заощаджувати харчі не тільки заборонено утримувати собак, а й наказується їсти собаче м'ясо. На базарах продають м'ясо собак.

Тим часом на колосальних просторах Сибіру проживає лише якихось 25—30 мільйонів населення, бо тут дуже мало земель,при-

датних до землеробства. Зрозуміло, що теперішній уряд Китаю мріє захопити простори Сибіру, Москва знає про цю загрозу. На кордонах із Китаєм вона тримає 60 дивізій, фльоту у Владивостоці та установила атомові ракети середнього засягу. Уряд Китаю повністю усвідомляє, що власними військовими силами не має ніяких можливостей захопити хоч частково деякі землі Сибіру, тому він не бавиться в мрії Мао поширювати комунізм, а пробує придбати могутнього спільника. Цей поважний чинник спонукає Китай іти на військовий союз з Америкою.

Не менш поважний і наступний чинник, який сприяв утворенню військового союзу Китаю й Америки: маси китайців й політичні діячі дуже вороже наставлені до СССР: Ще у минулому столітті Москва провела винищення китайців, що як спритні торгівці проникли до східнього Сибіру. Вони робили поважну конкуренцію купцям москалям. Царський уряд наказав якось зігнати всіх китайців, які жили на лівому березі річки Амур й нагнати їх перепливати на його китайський берег. Річка Амур більша ніж Дніпро. Можливо, з 80% китайців потопилося в Амурі. Й з того часу в річницю масакри вздовж правого берега Амуру пускають різнокольорові ліхтарі на спомин про загинулих. В час війни між військом Мао та Чан-Кай-Шека Сталін пообіцяв Чан-Кай-Шекові припинити допомогу Мао, якщо Чан-Кай-Шек передасть Москві Манджурію й провінцію Сінкінґ. Ця пропозиція Сталіна стала відомою комуністам Китаю й вони втратили довір'я до Москви.

Підсумовуючи, треба особливо відмітити найповажніші побоювання уряду Китаю щодо намірів Москви захопити якусь територію Китаю. Тому наявне масове недовір'я до Москви, до СССР не тільки уряду Китаю, а й ширших мас звичайних китайців.

Так низка поважних чинників в сучасному Китаї утворили поважний ґрунт для укладення військового союзу Китаю з Америкою.

З другого боку, Америка бачачи загрозу Москви Західній Европі й іншим континентам, примушена шукати спільників. Таким є сучасний Китай, який, крім мас населення, має спільний кордон з СССР приблизно у чотири тисячі кілометрів.

Америка вже зробила досить поважні військові заходи військового характеру. Вона вже озброїла свою фльоту в Тихому океані атомовими ракетами середнього засягу. Вона постачає Китай протитанковими ракетами та ракетми земля-повітря. Коли ж США ще більше озброїть КНР, то не виключена можливість, що

сучасний Китай в інтересах поширити свої території за рахунок Сибіру, почне аґресію на СССР.

Виникнення війни між Китаєм та СССР є бажане для Заходу й особливо для української національної справи. Спостерігачі Заходу передбачають, Москва програє війну й в СССР наслідком цієї поразки виникне антикомуністична революція, *яка розвалить московську імперію й Україна зможе повністю усамостійнитися.*

Наталя ПАВЛУШКОВА

ПОСТРІЛИ ВОРОГА В МИНУЛЕ УКРАЇНИ

Хто вистрілить у минуле з пістолі,
у того вистрілить майбутнє з гармат.
Расул Гамзатов

Супротивники Спілки Визволення України довбають довбнею без перестанку і міри в своєму напрямку і читач уже так задеревянів, що рідко відповідає на те знеславлення нашого українського минулого. Ми є свідками нового чергового наступу на СВУ з великою застратою людських сил і матеріяльних засобів — маю на увазі технічно досконале, дороге видання книги «Набої для розстрілу» Г. Снєгірьова.

Кілька моїх розсипаних зауважень.

Г. Снєгірьов кепкує з приписуваних ним слабкостей підсудних на процесі СВУ, які нібито самі подавали набої для свого власного знищення. Окремі зізнання були безумовно вимушені після тортур на часто цілодобових допитах від нервово цілком виснажених відсутстю сна і численними іншими рафінованими заходами впливу ГПУ. Дехто з оскаржених вже не посідав відпорности. За логікою теперішніх обвинувачувачів СВУ виходить, що і сам Снєгірьов у своєму, потім безумовно також вимушеному, каятті сам винний, а не його кати, яким він «подавав набої» своїм розкаюванням. Так прийшла Божа кара на нього за його власний глум над мучениками СВУ. Це мусіли б прокоментувати видавці «Набоїв», прислужливо присланих їм через руки «російського брата» з Української ССР.

Ми там були . . . Його розп'яли,
А ми дивились оддалі
Та обережливо мовчали
І в глибині душі ховали
Свої незважені жалі . . .

М. Старицький

С. О. Єфремов і не коляборував з комуністами і не каявся перед ними.

Приблизно за рік або півтора до арешту С. О. Єфремов відвідав у моєму супроводі в Київському оперовому театрі виставу за участю відомих артистів Садовського і Саксаганського. Під час перерви між двома актами до С. О. Єфремова, що лишився сидіти на своєму місці в партері, підсів несподівано його давній знайомий Панас Любченко. Він почав з компліментів до С. О. Єфремова як талановитого журналіста і вмовляв його, крім його наукової й адміністративної діяльности в ВУАН, працювати в сучасній совєтській пресі. На це П. Любченко отримав рішуче відмовлення від С. О. Єфремова, який відповів, що він усе своє життя боровся за вільне журналістичне слово у вільній Україні й у сучасних умовах працювати в комуністичній пресі не може. Ця подія була прелюдією до пізнішої запеклої травлі С. О. Єфремова на заводах, в установах, в пресі в цілій Україні, де обвинувачувано його в усіх смертельних гріхах проти комуністичної влади й українського народу, ще задовго до його арешту і процесу СВУ, роблячи тим психологічну «пристрілку» до того процесу. Навіть уже після процесу СВУ, вже як засуджений в'язень С. О. Єфремов був раптово вивезений окремо від інших співзасуджених до Москви, приміщений там у розкішних умовах та однієї ночі поставлений перед ласкаві очі самого Сталіна, який, привітно розмовляючи, пропонував йому прощення, всі вигоди життя, дозвіл на наукову працю в Академії Наук у Москві та перебування в ній за згоду діяльної участи в укріпленні комуністичної влади в Україні. Отримавши так само, як і раніше П. Любченко, чесну неґативну відповідь, розлючений Сталін звелів високим, супроводжуючим його чинам ГПУ відвезти С. О. Єфремова негайно, але не до комфортабельного мешкання в Москві, де він перед тим чекав на ще невідоме йому побачення з Сталіним, а до його холодно-горського каземату в Харкові.

Нагадаємо, що процес СВУ було влаштовано за безпосередньою

допомогою і участю наркома освіти УССР М. Скрипника, що особисто брав участь у допитах С. О. Єфремова в ГПУ, давав вказівки слідчим і розпалював вогні ще для його атвтодафе. Так було в Україні.

На еміґрації друг Г. Снєгірьова лауреат Сталінської, перейменованої згодом на Державну, премії В. Некрасов, що став пізніше російським дисидентом і співпрацівником журналу «Континент», під час свого виступу на Боднею в Австралії, відповідаючи на запитання про Снєгірьова і СВУ в Україні, безапеляційно заявив, що «він жив тоді в Україні *і не вірить, що в ті часи український нарід потребував таку організацію та ще якийсь спротив за визволення чи щось таке* і що вона штучно створена органами ГПУ, щоб зліквідувати українську інтеліґенцію». Отже, тому що «благоденствуючий», на думку В. Некрасова, український народ тоді жодного визволення з московських лабет не потребував, то й СВУ існувати не могла. Можливо, що тоді 18—19-річному В. Некрасову жилося на українських хлібах не погано. Але цього не можна узагальнювати, говорити про ввесь український народ, що стояв перед катастрофою колективізації і безприкладного винищення. До рук свого щирого приятеля В. Некрасова саме і передав Г. Снєгірьов свій, первісно написаний російською мовою, твір про СВУ під назвою «Мама, моя мама ! . .», що як цілком співзвучний з поглядами і настроями противників «розчлененія великої Росії» і «визволення України», був спішно оприлюднений у «Континенті». І лише пізніше безпосередньо отриманий із прислужнивих у цьому випадку рук «старшого брата» переклад того твору на українську мову з багатьма поправками, випусками і приглажуванням під смак українського читача був підхоплений певними колами противників СВУ, пристрасно розреклямований і оприлюднений уже під іншими назвами — «Ненько моя, ненько» і «Набої для розстрілів» в українській пресі. Про «щиру дружбу Г. Снєгірьова і В. Некрасова» можна сказати українськими прислів'ями: «Об що потрешся, того й набершся» або «Чим горщик накипить, тим і смердить» та «Скажи мені, хто твій товариш, — тоді я скажу, хто ти». Обдива вони «патріоти», але якоїсь невиразної «родіни» (батьківщини) і чиєїсь, невідомо докладно чиєї, «отчізни» (вітчизни-вітчини). Г. Снєгірьов наче навіть двох, як висловлюється він у російському варіянті своєї праці, та не *єдиної матері* України.

Покликування на свідчення померлих.

Логіка каже, що випитувані Г. Снєгірьовим Ф. Матушевський

і В. Ганцов у жодному разі не могли щиро і відверто розмовляти з ним. Незнаний їм досі Г. Снєгірьов був для них політично й ідеологічно цілком чужою людиною з привілейованого табору етабльованих, промосковських письменників в Україні. Людиною з протилежного боку життя. І хоча він знаходився наче зараз у тимчасовій опалі, проте мав доступ до зачинених для звичайних громадян архівів. До них, за його власними словами в «Мамі, моїй мамі», мав доступ не кожний. Себто, Г. Снєгірьов користав таки і далі з довір'я органів безпеки. Заскочені раптовим нападом Г. Снєгірьова на їх наболіле минуле, стереризовані протягом цілого життя особи були безумовно зденервовані і занепокоєні його випитуваннями, не були певні в правдивих мотивах його зацікавлення і, щоб не наразити себе на евентуальні поновні репресії (згадаймо пізнішу загадкову, трагічну смерть Ф. Матушевського десь на вулицях Києва), трималися дуже обережно й остерігалися кожного зайвого слова і спогаду, начебто були на справжньому допиті. Тому ціна тих зустрічей для вияснення історичної правди дуже і дуже сумнівна.

Для уточнення: Ф. Матушевський не міг щось сказати за чи проти СВУ, бо він був лише в Спілці Української Молоді.

Тут впадає лише в око, що ті дві одиноких особи з минулого СВУ-СУМ, з якими Г. Снєгірьову пощастило зустрітися, явно викликали в нього симпатію. Можливо, що коли б Г. Снєгірьов до свого розпорядження мав би не лише «великодушно» дозволені йому в цьому випадкові владою для використання пропаґандивного зачинені архівні матеріяли, а міг би він, так само як із Ганцовим і Матушевським, зустрінутись в житті і з іншими діячами СВУ-СУМ, наприклад, із С. О. Єфремовим, В. Ф. Дурдуківським, Андрієм Ніковським чи Миколою Павлушковим, то не посмів би глузливо обзивати старших уже осіб, видатного журналіста, в'язня за Україну ще в царських тюрмах, віцепрезидента ВУАН «Серьогою», науковця і талановитого педагога, директора 1-ої Української гімназії ім. Т. Шевченка в Києві, що його звали «український Песталоці» — «Володькою», талановитого публіциста і колишнього міністра УНР «Андрюхою» — всі вирази в стилі московської блатної босячні — і кепкувати з «Николая», якому дістається чи не найбільше. Йому [illegible] «Прищавий хлопчик Коля».

Відомо, що великий чи маленьк[illegible] краса та привабливість не конче є [illegible] внутрішніх духових якостей. Але н[illegible]

жуюче змалювання зовнішности насправді високого на зріст і зовсім не «прищавого» Миколи Павлушкова, про що свідчать також уміщені в «Набоях» фотографії з нього, та окреслення його як «нахлібника» С. О. Єфремов та «покидька» ясно має на меті вже в цей дешевий, простяцький спосіб сплюгавити його особу і викликати до нього упередження, відразу, нехіть читача. Так не могли окреслювати М. Павлушкова ані Ф. Матушевський ані В. Ганцов, які по-перше, приятелювали з ним і під час ув'язнення й, крім того, самі були невеликого росту, та, по-друге, знали М. Павлушкова як улюбленого члена родини спільної фамілії С. О. Єфремова і В. Ф. Дурдуківського, що цілком натурально жив із ними в спільному мешканні, спільним життям. Між іншим сказавши, В. Ганцов під час його одночасного ув'язнення в Соловецькому ізоляторі також був дуже щиро заприязнений із М. Павлушковим.

Відмічаємо ці, по суті незначні дрібниці, бо вони вже самі по собі характеризують вороже, тенденційне насвітлення автором описуваних ним діячів СВУ-СУМ. Тим самим виразно видно і загальну «вірогідність» його «лірико-публіцистичної розвідки», «виливань» і характеристик.

ВІДБУЛАСЯ СЕСІЯ КУППО

26-го травня ц. р. в Нью-Йорку відбулася в Народному Домі сесія постійної Конференції Українських Політичних Партій і Організацій (КУППО), в якій взяло участь 16 осіб від шести політичних партій і організацій, а саме: УНДО, УРДП, ОУН, ОУНз, Селянська Партія СЗСУ та Рада Прихильників УНР. Головною справою сесії була справа 9-ої Сесії УНРади, що заповіджена на другу половину липня ц. р. у Торонто. У висліді дискусії обрано комісію для вивчення умов повороту до УНРади у складі з трьох осіб: д-р З. Городиський, проф. д-р М. Воскобійник і ред. Антін Семенюк, якій доручено написати листа на адресу голови УНРади в імені КУППО. Всі члени і складники КУППО одержать копії такого листа. Порядком ротації на біжучу річну каденцію головою КУППО обраний д-р З. Городиський, а секретарем інж. Петро Байбак.

(«Свобода» ч. 112/14. 6. 84)

Юр. Семенко

ПОВТОРНЕ ЗАСУДЖЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНИХ В ПРОЦЕСІ СВУ 1930 Р.

Нотатки читача про «Набої для розстрілу»

Злочинні наміри і спроби німецьких нацистів стерти жидів із лиця землі тепер визначають як голокост-Holocaust (із грецької мови) — пригноблення, руйнування, нищення. В людській мові ще нема слова, яке б відображало безоглядно жорстоке винищення українського народу будівниками комунізму. Страхітливість цього злочинства збільшується тим, що його доконується над народем, над нами на нашій прабатьківскій землі за активнеї участи наших, українських комуністів. За роки їхньої влади кількість уярмленого ними українського народу не збльшилася, а їхній «старший» брат, росіяни потроїли своє число. Вони і тепер панують в Україні. І серед еміґрантів відчутна їхня сила.

Свого часу великого розголосу набула «таємна» подорож В. Шульгина до СССР, що, як згодом виявилося, була здійснена ГПУ. На батьківщині він зустрічався з однодумцями і гартував із ними пляни спільних дій. В. Шульгин — не шукач пригод й не дилетант у політиці. Ця характеристика не означає нашої прихильности до нього, на яку він не заслуговує через своє войовниче україножерство як редактор російського націоналістичного часопису «Кієвлянін». В березні 1917 р. він провадив від імени Державної Думи переговори з царем Миколою II про зречення від престолу. Діяч білоґвардійського руху, про який видав кілька друкованих праць.

Чи «Набої для розстрілу» доставлені на Захід не тими ж протоптаними стежками, якими відбувалася мандрівка Шульгіна до СССР в 1926 р.?

«Набої для розстрілу» — це *повторне і потворне засудження обвинувачених у процесі СВУ 1930 року.* Хвороблива ненависть до них, патологічна ворожість до рушіїв українського національного демократичного руху, діячів Української Народньої Республіки висловлена в стилі совєтських фейлетонів. У «Набоях» наводяться виключно висловлювання совєтських офіційних осіб (захисників, прокурорів), установ, преси, цензурованої компартією, яка мала за мету оскаржених знищити спершу словом, а згодом у катівнях своїх в'язниць. Підсудні змальовані як люди щонайменше нікчемні, боягузливі, ниці, варті лише зневаги, осудження і засудження.

Навіть якщо хтось після психічних мук на допитах не витримав, виявив «легкодухість» на процесі та, за самозвинуваченням — напевно вимушеним! — подавав набої для свого знищення, як смакуючи безупинно повторюють глумильники з підсудних, то чи в тому винні катовані? Адже єдиними злочинними винуватцями є ті, які давали наказ на виготовлення набоїв для розстрілу непереможених іншими засобами. За «логікою» творців «Набоїв» мільйони знищених голодом 1933 р. українських селян самі заморили себе ? . . Отже, виходить, що винні ніби винищені хлібороби, а не їхні кати-комуністи ? !

«Набої» написані мовою тюремників. Це жаргон слідчих КҐБ на допиті своїх жертв, засіб вислову думок і почуття продовжувачів справи «прозірливого ЧК», вихвалюваного свого часу М. Хвильовим. Навіть прокльони, лайки Андрія, героя розповіді Г. Снєгірьова «І чого оце я ляпаю?»[1] у припадку його, як він говорить, озвіріння, звучать менш брутально, значно лагідніше, ніж спрямоване в адресу підсудних процесу СВУ творцями «Набоїв». Вони настирливо, безперестанку повторюють свою власну вигадку, що ніякої Спілки Визволення України не існувало, а підсудні на процесі СВУ в Харкові 1930 р. були знаряддям влади і навіть С. Єфремов «став *її поплічником у найчорнішому, ганебному нелюдському . . .*» (148). Оскільки природа, як відомо, порожнечі не визнає, то єдиними, хто відстоював права і свободу України, були, виходить, українські т. зв. націонал-комуністи. В цьому їхні послідники переконують еміґрантів на чужині і чужинців, покликуючись на прислане з Української ССР ! . . Це не новина! Російські реакціонери в минулому також твердили, що ніякої України чи українського народу, який прогне збудувати свою хату, а в ній свою правду і силу і волю, нема. Україна — то, мовляв, німецька інтриґа для ослаблення Росії. Сучасні українофоби та русофіли Заходу знайшли собі тих, хто твердить, що ніякого СВУ, жодного *організованого* національного руху українських демократів в Україні не було, що СВУ — то твориво ГПУ . . .

Твроці «Набоїв» і їхні редактори продовжують лінію давніх ворогів СВУ, які активно виступали на чужині проти організації підсовєтських українців в антикомуністичній демократичній пар-

---

[1] Документальне оповідання з роздумами «І чого оце я ляпаю?» надруковане в книзі «Набої для розстрілу та інші твори» Гелія (Євгена) Снєгірьова, Нью-Йорк — 1983 — Торонто, стор. 270—305. Цитуючи далі, подаємо сторінки цього видання.

тії. На другому з'їзді СЗСУ в Новому Ульмі 26. 3. 50 р. В . Доленко, якого не раз згадували на процесі СВУ в Харкові, говорив, що Спілка Визволення України охопила всю республіканську інтеліґенцію, а також селянство:

«В 1923 р. «Шістка» була перетворена в Українську Мужичу (Селянську) Партію з демократичною програмою, яку в «Правді» (18. 6. 1927 р.) піддав критиці совєтський історик проф. М. Покровський. В квіті 1926 р. в Харкові відбулася конференція членів комітету Селянської Партії з С. О. Єфремовим, на якій було ухвалено перенести політичний центр до старої столиці України Києва і розпочати політичну діяльність загальнонаціонального масштабу.

«До речі, так постала Спілка Визволення України, яка замінила собою Братство Української Державности. Дехто ладен думати, що СВУ — це большевицький блеф, придуманий для знищення українських національних кадрів. Таке тлумачення історичних подій характерне для наших політичних Пульхерій Іванівних і Афанасіїв Івановичів, — підкреслив В. А. Доленко, — СВУ з червня 1926 р. по вересень 1929 р. охопила усю так звану петлюрівську республіканську інтеліґенцію по всій Великій Україні, а також і селянство, що за часів НЕП-у сильно економічно укріпилося, а за час з 1917 р., тобто за час Української Національної Революції і війни, а потім і окупації здорово виросло в своїй нанаціональній політичній свідомості. Може бути правдою, що большевики, перелякавшись цього великого національного руху, який виник у всіх ділянках — в освіті, мистецтві, кооперації, церкві і побудований великою свідомістю й активністю селянства і селянської молоді, що організувалася в СУМ для боротьби, вирішили дати цьому національному рухові бій, для чого підмінували провокаційно політичний рух, очолений СВУ, військовим сектором, ніби керованим емісарами з-за кордону».[2]

Отже, вже в перші роки виходу українців на еміґрацію провадилася шептана пропаґанда проти СВУ. Вороги в Україні і на чужині не могли, звичайно, переконати В. Доленка, кубанського козака М. Татуся[3], В. Буряка[4], О. Калиника[5] та багатьох інших, що вони не були причетні до СВУ, не були її членами.

---

[2] Збірник «Пам'яті В. А. Доленка», Мюнхен — 1975, стор. 249.

[3] Михайло Татусь «Доля академіка С. Єфремова», видання ДОБРУС-у. Мюхен — 1952.

[4] «Шлях перемоги», стор. 2, 8. 6. 1981.

[5] «Що несе комунізм.

«Хто ж є ті, що виступають проти СВУ?» — запитував В. Наддніпрянець півтора десятиліття після поданого вище виступу В. Доленка. У збірнику «СВУ-СУМ» він дав відповідь:

«Різні, нечисленні, але дуже активні уламки тих зміновіховців-пристосованців, ворогів СВУ ще з 20-их років в Україні, серед

◄ *В. К. Наддніпрянець (1908—1973) і М. К. Орест (1963). Фото 1962 р.*

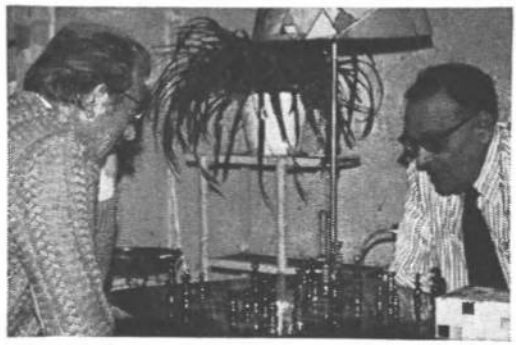

В. К. за шахівницею. Фото 1976 р.

Українські еміґранти не спромоглися ще, на жаль, видати об'єктивні довідники про своїх політичних діячів, працівників преси і т. п. На стоірнках видаваної однобічниками енциклопедії нема місця для самостійно думаючих і незалежно діючих українців. Тому подємо тут довідку про двох із них.

Володимир Карлович Наддніпрянець *(Лобуцький)* — автор низки статтей на іделогічні і політичні теми. В 60-х роках виступив із теорією українського християнського соціялізму. В 1956 р. Українська Національна Ґвардія Т. Д. Бульби-Боровця видала в Мюнхені його працю «Українські націонал-комуністи. Їх роля у визвольній боротьбі України 1917—1956 рр.». Перевидана 1983 р. в Нью-Йорку. В 1963 р. видано його літературно-критичний твір «На літературному базарі» — про тоді ще нового письменника, відомого під прибраним ім'ям «Багряний». Неспроможні відповісти речево на подані ним факти і думки, керівники УРДП дотепер реаґували лише лайкою.

яких є позапартійні, але тоді, «колопартійні» совєтські активісти, колишні редактори совєтських часописів, які тоді засуджували визвольну боротьбу проти Москви, бо прагнули й вірили «в нашу УССР». Для них і тоді скрипники й любченки були політичними зразками, з якими вони тісно співпрацювали. В совєтському донощицькому журналі «Критика», що появлявся українською мовою в Харкові, і в інших совєтських виданнях в ті роки можна знайти статті, де ці редактори й літературні критики оспівували примусову звіринну колективізацію українського селянства й вітали «ліквідацію куркуля, як кляси», або з піною в роті паплюжили з марксівсько-москвоських позицій прояви «українського буржуазного націоналізму» в літературних творах українських підсовєтських письменників».[6]

Батько В. К. Лобуцького загинув у концтаборі на півночі Росії. Також В. Л. зазнав переслідування під совєтами. За німецької окупації був керівником правничого відділу Київської міської управи. Видобувши від тодішнього військового коменданта міста Києва відповідні папери, визволив, разом із своїм співробітником Хомою Ключниковим, що отримав юридичну освіту у Відні і досконало володів німецькою мовою, тисячі полонених українців із Дарницького табору. За допомогою друзів у міській управі Києва рятував жидівських дітей, які переховувалися українцями, знищуючи листи з доносами на них і таємно повідомляючи загрожених. («Київ у роках 1941—1943», «Вісті», Мюнхен, 3—4/65—66, стор. 16—17). У наївній думці, що Берлін не знає про злочини німців в Україні, писав доповідні листи до міністерства в справах Сходу. Заарештований під час розгрому Київської міської управи в лютому 1942 р. Від смерті в катівні Ґестапо урятувався чудом. Був одружений із Наталею Павлушковою.

Михайло Орест — рідний брат історика української літератури, критика («Нове українське письменство», Київ — 1923, «До джерел», Київ — 1926, Львів — 1943) Миколи Зерова, що разом із М. Рильським, П. Филиповичем, Ю. Кленом творив групу поетів неоклясиків. В'язень комуністичних концтаборів. Дата, місце і обставини смерти невідомі. Михайло Орест — також в'язень комуністичних концтаборів. Автор п'ятьох книг поезій («Луни літ» Львів — 1944, «Доля і душа», Авґсбурґ — 1946, «Держава слова» та «Гість і господа» видані 1952 р. у Філядельфії, «Пізні вруна», Мюнхен — 1965). В його перекладі вийшли чотири збірки творів німецьких поетів, «Антологія французької поезії» (Мюнхен — 1954) та антологія европейської поезії «Море і мушля» (Мюнхен — 1959)

---

6 «СВУ-СУМ», Нью-Йорк—Мюнхен — 1964, стор. 16.

«Видатні з дитинства письменники» — противники СВУ

Двоє з таких ворогів СВУ належать до редакційної колеґії «Набоїв»: В. Гришко і Г. Костюк.

Супротивники останнього поширили нещодавно фотографію, надруковану в редаґованому Г. Костюком збірнику «Солово» (ч. 2/1964, Нью-Йорк), на якій він увічнений у колі письменницької знаті УССР, що відпочивала 1933 р., під час голодомору в Україні, весела і сита на чорноморському побережжі Кавказу. На еміґрації він був першим генеральним секретарем ЦК УРДП. В США зайнявся виданням творів М. Хвильового, відкидаючи все, що компромітувало б цього «володаря дум» українських т. зв. націонал-комуністів. Як і переважна більшість вихованців комсомолу і компартії, нетерпимий до інакшедумаючих. Сказане ним вважає за незаперечну мудрість. Його опоненти, зрозуміла річ, недоумки. Один приклад: «У моїй передмові (історик і літератор я!) сказано набагато докладніше і точніше». Його супротивник у дискусії — це «бідний чоловік. Йому каламуть потрібна, щоб і тут якось таки випнути і себе!» (Г. Костюк «Пресові диверсії», «Нові дні» 10 (79). В совєтських умовах після подібних обвинувачень таких авторитетів як Г. Костюк їхні супротивники потрапляли туди, звідки нема вороття. Зарозумілість цього хизувальника, злоба вислову дають підстави думати, що вони і тут, у вільних умовах чужини, ладні застосувати методи своїх комуністичних учителів у поборенні і винищенні протилежної думки і супротивників . . .

В. Гришко перевершив свого вчителя, навіть в УРДП, що обрало його на свого почесного голову!

«В жовтні 1929 р., маючи за собою лише 15 років життя, опинився в ув'язненні і я» за «розповсюдження писаних від руки листівок». «Нашу справу ГПУ намагалося 'оформити' як частину 'справи СВУ-СУМ'. Одначе 'пришити' нас до 'справи СВУ-СУМ' слідчим ГПУ не вдалося». 1930—33 р. працював на ХТЗ, де «пощастило 'загубити' своє 'минуле' й 'походження'». Там «потрапив у тодішній потік масової 'комсомолізації'», Завдяки *«моїм літературно-творчим здібностям»* прийняли до Інституту журналістики, а згодом — до Харківського університету. Тоді ж («'загубивши' своє 'минуле' й 'походження'»), 1931 р., надрукував велику повість «Один з таких», а на весні 1933 р. — книгу «Стик». На еміґрації пристав до найсильніших — бандерівців. «Моя праця в пресі ОУН(б) була досить активною і *плідною*». Потім переманд-

рував до УРДП. «*Вршеті* 5-й з'їзд УРДП обрав мене головою УРДП».

Наші короткі підкреслення в цитатах В. Гришка про себе («З моєї біографії», «Нові дні» (80, стор. 17—21) унаочнюють скромність уже з дитинства визначного письменника, якого навіть «слідчим ГПУ не вдалося» затягнути до своїх сіток. Творці «Набоїв» глузують (176), що 16-річний М. Павлушков був ладен у думках, а при потребі і діями допомогти наступу Ю. Тютюнника в 1921 р. а 17-річним (173), як стверджував у заключному слові на процесі СВУ, «провадив антирадянську роботу і перетворився на запеклого ворога революції. Потім заснував і керував СУМ-ом». Це вони таврують як «інстинкт лідерства» М. Павлушкова. Певна річ, подібні обвинувачення за діяльність молодошого, 15-річного В. Гришка — безпідставні. Повчальною є спритність кадрів КП і комсомолу замітати свої сліди на еміґрації, і тут «щасливо загублювати своє минуле і походження».

Г. Снєгірьов у листі до президента США, висловлюючи «настрої і надії багатьох людей», просив запитати під час зустрічі генерального секретаря ЦК КПСС «Чи ви колись перестанете брехати?». Він благав: «Вимагайте правди!» (312—318). Це стосується до всіх людей світу, також, зрозуміло, українських політичних еміґрантів. Свідоме поширення неправди веде до не менш жахливих, злочинних наслідків, ніж атомова війна.

Чому ж це В. Гришко «соромливо» проминає перше слово офіційної назви свого учбового закладу — *Комуністичного* Інституту Журналістики? Щоб ще раз «загубити своє минуле»? Після проголошення т. зв. Сталінської конституції (1936 р.) для прийому до того КІЖ треба було мати рекомендацію щонайменше райкому комсомолу. На початку 30-х років умови прийому до КІЖ були ще суворіші:

«Рішенням ЦК ВКПб з 11. XI. 1930 на КІЖ покладена підготовка по-большевицькому загаротваних кадрів для редакцій крайових і обласних газет, — стверджує «Большая Совєтская Енциклопедія». — *Для вступу до КІЖ потрібен не менше ніж п'ятирічний партійний і п'ятирічний виробничий стаж*». (БСЭ, Москва — 1932, т. XXV, стор. 618).

Шлях до середньої, технічної або вищої школи за урядування народнього комісара освіти УССР М. Скрипника для дітей нетрудового («нетрудового», — за совєтською термінологією) походження був закритий. У селах існували лише ШКМ — школи колгоспної молоді з семирічною програмою навчання. Для вступу в техні-

кум чи на робфак в місті вимагали посвідку з місця народження, від сільради, де сиділи комнезамівці та комактив. Справді, лише надзвичайні обставини і творчі здібності могли сприяти щасливому загубленню свого минулого і свого походження від тих, хто посилав виховувати комуністичних журналістів... Які то обставини? Що то за здібности?

За даними вже цитованої БСЭ, в 30-х роках в *усіх* КІЖ СССР навчалося 600 осіб — менше, ніж було членів ЦК республіканських КП. В Україні був лише один КІЖ — у Харкові. Хто повірить байкам для малолітніх про те, що совєтським слідчим органам тяжко було знайти загублене минуле своїх громадян, значно тяжче, ніж американським еміґраційним установам, які відмовляли у видачі в'їздних віз навіть тим, хто вимушено був членом совєтської профспілки і не приховував того, а пропускали активістів КП і комсомолу, вихованців закритого для звичайної студіюючої молоді, привілейованого Комуністичного Інституту Журналістики?

В. Гришкові «пощастило 'загубити' своє 'минуле' й 'походження'» тому, що він учасник колективізації («За марксо-ленінську критику» 10/33), цього останнього щабля модерного закріпачен-українського селянства і голоду 1933 р., автор ганебних повістей комуністичного змісту проти так званих куркулів...

В Михайлівці на Криворіжжі жив культурний і досить заможний господар Лісовин. Він дбав про громаду — до викопаної ним криниці по воду їздили з далеких кутків села нашої посушливої місцевости. Але Лісовин не користувався найманою працею й обходився силою своїх п'ятьох синів. Отже й за совєтськими законами цей селянин не належав до нетрудового елементу, до визискувачів — у нього не було наймитів. Та це не врятувало хлібороба від розкуркулення і вивезення за межі України. Один син утік із Півночі Росії, працював на Дніпробуді і був навіть нагороджений орденом. Коли активісти села Михайлівки натрапили у списках нагороджених, які друкувалися в усіх газетах, на прізвище свого односельця, його позбавили ордена, заарештували й відправили до в'язниці... Йому не пощастило загубити своє минуле и походження.

У час моєї праці в редакції «Українських вістей» (Новий Ульм) там іноді «підробляв» як коректор Гавриленко. Він розповідав: коли «Правда» опублікувала фото його дипльомного виступу за дириґентським пультом оркестру студентів Київської музичної консерваторії, активісти рідного села «викрили сина ворога на-

роду» — С. Гавриленка звільнили з щойно отриманої посади заступника дириґента Київського оперного театру, і він поїхав на Донбас працювати в школі лише як викладач співу.

Два згадані українці не належали, як це говориться в СССР, до бійців ідеологічного фронту, що завжди підлягали особливо суворій перевірці підпорядкованих компартії органів.

Для чого ж тепер «губить» своє минуле і походження В. Гришко, говорячи привабливі, але явно вигадані небилиці про себе для мало обізнаних із совєтською дійсністю ? . .

Віковічним нещастям українського народу було те, що розбагатілі його працею переходили до кіл матеріяльно рівних їм у сусідніх державах, а ті, хто здобув розумове багатство в школах коштом своїх співвітчизників, віддавав свої знання ствердженню чужих і ворожих ідей. Здіснюване ними насильство і поширювана неправда, дезінформація взаємовихвалювання або й безпардонне самовихваляння йдуть, як правило, постійно впарі. Ось зовсім недавно один співредаґований В. Гришком журнал назвав його в своїй передовій Каменярем. Дотепер ми мали одного Великого Кобзаря Тараса Шевченка й одного Великого Каменяра Івана Франка. В органі ЦК УРДП журналі «Наші позиції» (3/1952, стор. 12), коли їх редаґував Іван Барчук, який згодом повернувся на «родіну», під дуже розумним висловом тодішнього генерального секретаря ЦК УРДП І. Багряного було поміщено цитату з Т. Шевченка. Але І. Багряний, хоч і сам іноді хворо самозакоханий у власну велич, відчув свою мізерність супроти «глиняної фігури», як він назвав Великого Кобзаря у вірші «Канів», і наказав замазати своє прізвище на ще нерозісланих журналах. Теперішній же почесний голова УРДП мабуть вважає, що величання його Каменярем дасть йому підставу сказати, з властивою підсовєтській знаті безцеремонністю і зухвалістю, Великому Каменяреві: «Посунься трохи!». Хоча в них лише одне спільне — українська мова, якої еміґраційний політик, до речі, не знає досконало. Цей визначний письменник із дитинства (підлітком, за його словами, написав дві повісті, зрозуміло, пропаґандивно-комуністичного змісту) свої писання в ОУНр, від якої він відійшов до вже зміцнілої УРДП, де своїми поглядами і нетерпимістю відштовхнув від неї цілі крайові комітети, називає плідними . . . Плідними бувають корови. Крім того, про плідність — корисність, плодотворність — вланої діяльности можуть говорити, здається, лише ті, хто не розуміє значення цього слова, всезнайки, вожді . . . «*Врешті* 5-й з'їзд УРДП обрав мене Головою УРДП», — пише В. Гришко про

себе. «Врешті» — то значить: вкінці-кінців, з запізненням. Виходить, його мусіли вже давно обрати на голову УРДП, раніше, аніж відбувся 5-й з'їзд ? ! Ще в час його служіння Всесоюзній КП?

Вся передмова В. Гришка до «Набоїв» зіткана червоними нитками за вже давно усталеною ним схемою: вихвалювання своїх однодумців і себе, ганьблення, іноді хитромудро приховано, антикомуністичних діячів українського національно-демократичного руху.

Та про це далі.

Зробимо ще один відступ перед «Набоями».

Витончену майстерність розкладницької, підривної діяльности КҐБ проти еміґрації ілюструє книга першої дружини А. Солженіцина — Н. Решетовская «В споре со временем» (В суперечці з часом), видана «Аґенством печати Новости», 1975, СССР.

До розповіді про перше кохання, щирі відносини між студентами і т. д. вкраплено твердження про хворобливу вражливість майбутнього левреата Нобелівської премії. В своїх творах він від героїв вимагав тих якостей, яких сам ніколи не мав, — твердять знеславлювачі А. Солженіцина, замовчуючи, що всі вожді комуністичного руху і в приватному житті і в моралі і в своїй міжнародній діяльності були запереченням тих гасел, за допомогою яких пробиралися до влади, а згодом зміцнювали її. Але на цю тему совєтським авторам говорити не вільно. Їм лише дозволено ідеальних героїв творів А. Солженіцина протиставляти авторові. В житті він був скупим, скнарим — не купував книг, які можна дістати в бібліотеці. В концтаборі націлювався на теплі канцелярські посади. Був мстивим. Антисемітом — в дитинстві образив свого співучня жида. Мав намір одночасно жити з двома жінками. Визискував свою дружину як переписчицю. Відмовлявся, ставши знаменитістю, давати поради початкуючим письменникам, які зверталися до нього, хоч сам надокучав свого часу консультантам редакцій. І т. д. І т. д.

Проте, коли А. Солженіцин і має ті, приписувані йому або ще й гірші, риси (адже він виріс у комуністичному суспільстві, що оформило, сформувало його), то балачки про них є лише спробою відвести увагу від головного, критикованого ним, а аж ніяк не хибністю його протикомуністичних переконань й арґументів. Якщо б А. Солженіцин не критикував, а вихвалював совєтську дійсність, як це роблять писаки в СССР і поза його межами, то ніхто не згадував би приписуваних йому неґативних якостей . . .

І якби пробудителі України, рушії українського національного

відродження С. Єфремов і його однодумці були б відмовилися від виборення волі українському народові в його незалежній українській народоправній державі та погодилися з комунізмом, стали виконавцями його ідей, служаками північного ворожого сусіда-варвара, то ніхто не влаштовував би їм процесів, не винищував би їх і не глузували б із замучених їхні кати з своїми підручними на Батьківщині й на еміґрації . . .

Не можна, звичайно, твердити, що всі розділи «Лірично-публіцистичної розвідки 'Набої для розстрілу' (Ненько моя, ненько . . .)» написані не Г. Снєгірьовим. В частині з них відчувається його особисте глибоке горе, нещастя, трагізм совєтських людей, яких КП робить знаряддям виконання своїх кривавих цілей, перетворює їх на донощиків проти найближчих, найдорожчих їм осіб, навіть на батьків.

«Опера 'СВУ' — музика ГПУ»

Така основна тема творців «Набоїв». Причиною до їх написання нібито було «неспокійне сумління сина трагічно причетної до цієї справи матері», — завуальовано говорить редактор В. Гришко. Г. Снєгірьов[7] спершу вживає натяків («Носила в собі мама трагедію» — «вона вчинила зраду» /66/), а потім наводить слова свого дядька, брата матері, совєтського письменника Вадима Собка:

«Наталя написала листа до ЦК комсомолу. Так, так, про все написала. Можеш назвати це доносом. Вона вважала за потрібне донести! На ворогів! На ворогів соціялістичного ладу — і своїх. І цей лист її до ЦК комсомолу, щоб ти знав, Гелюшко, став тим

---

[7] І. П. Мазепа в своїй капітальній праці «Україна в огні і бурі революції (1917—1921)», говорячи про підготовку загального повстання 1921 р. в Україні стверджує, «що большевики були докладно поінформовані про цілу справу. Як потім виявилося, навіть у самому штабі Ю. Тютюнника були большевицькі аґенти, як, наприклад, підполк. Снігірів, сотн. Заярний та інші, що були відповідальними співробітниками Тютюнника. Снігірів керував оперативним відділом в повстанському штабі». Том III, стор. 101.

У «Набоях» згадується дід Гелія Снєгірьова і подається (100) його фото, але промовчується, чи це той, «що був відповідальним співробітником Тютюнника. До речі, загони армії УНР Ю. Тютюнника, які 1921 р. наближалися до Києва, автори «Набоїв», надрукованих у «Нових днях», називають *бандами*. Редактори окремого видання «Набоїв» «зм'якшили» це, як і деякі інші вислови творців згаданої книги, взявши слово «банди» в лапки (знаки наведення).

головним і основним документом, який викрив криваву змову і дав до рук ДПУ найважливіший матеріял». (87—88).

Вороги СВУ на чужині силують еміґрантів повірити, що ніякої української антикомуністичної організації, яка б виступала за УНР, проти маріонеткового уряду УССР не було. Навіщо ж тоді писати доноса на неіснуюче, а потім ще мучитися з приводу «вчиненої зради»?

Хто ж пропаґує теорію неіснування СВУ на Батьківщині? Друкувати «Набої» розпочав «Континент». Цей, як говорять видавці «Набоїв», «російський журнал виходить за редакцією колишніх совєтських російських письменників» (321). Продовжувати справу російського журналу серед української еміґрації взялися ті, кому СВУ стояло кісткою впоперек горла ще як вони були совєтськими активістами, безпартійними большевиками і «комсомолізованими» в Україні. Основним «доказовим» джерелом для пропаґованих ними вигадок служить совєтська преса, видавана й цензурована ком-

Г. Снегірьов (ліворуч) і В. Некрасов, теперішній співредактор «Континенту», на курорті в Ялті 1967 р. — «Набої», стор. 470.

партією. Про її основні пресові органи народ говорить, що «В 'Правді' нема вістей, а у 'Вістях' немає правди». Та вихованці КІЖ думають інакше, хоч про маніпуляції комуністичної пропаґанди написано досить. Вже понад чверть сторіччя тому були опубліковані приклади приписування підсудним того, чого вони не говорили. В. Наддніпрянець зокрема подавав:

«У передмові до «Стенографічного звіту судового процесу» під назвою «Спілка Визволення України», що був виданий 1931 р. в Харкові видавництвом «Пролетар», український комуніст Панас Любченко, який грав на процесі ролю «громадського обвинувача», писав, що СВУ хотіла «продати» Україну полякам і німцям, а для «підкріплення» своїх тверджень він приписав підсудному проф. Дурдуківському такі слова: «Ми гадали поділити Україну на Правобережну й Лівобережну. Правобережну віддати полякам, Лівобережну — німцям». *Але цих слів проф. Дурдуківського ми в стенографічному «звіті» не зустрічаємо, натомість читаємо, якраз протилежне.* На запитання П. Любченка: «Чи СВУ ставила завдання боротися за визволення Галичини й взагалі Західньої України з-під Польщі?» С. Єфремов відповів: «Зрозуміло, ставила... Чехівський ставив питання про те, що розуміє свободу України як визволення всіх частин, — це було в програмі, — всіх частин української території, етнографічної території, куди входять Підляшшя, Волинь, Галичина».[8]

Якщо «громадські обвинувачі» з українських націонал-комуністів так вільно поводилися з арґументацією супроти підсудних, то не важко уявити, що журналісти совєтської преси не менш свавільно приписували оскарженим самобичування, самообвинувачення, самопринижувальні вислови на процесі. Члени СВУ не мали жодної можливости виправити або спростувати їх чи реаґувати на них. А саме на такому писанні основують свої найнеохайніші вигадки націонал-комустичні вороги народоправної України про СВУ як витвір ГПУ. Навіщо ж тоді треба було писати донос на організацію, якої не існувало в дійсності? А коли та СВУ вигадана ГПУ для винищення української національної еліти, то чому ж тоді якійсь особі мучитися з приводу доносу, який, так би мовити, був безпредметним? ГПУ протягом усієї своєї кривавої діяльности, незалежно від часто змінюваної своєї назви, винищувало українських патріотів без суду і слідства, не роздумуючи над тим, що колись скаже історія. *ГПУ ніколи не потребувало спеці-*

---

8 Збірник «СВУ-СУМ», Нью-Йорк—Мюнхен — 1964, стор. 12.

яльних процесів для леґалізації та виправдання свого терору хоч іноді й улаштовували їх для показу своєї сили, чи залякування своїх ворогів. Адже УАПЦ знищили без показового процесу! Чи може й УАПЦ не було? Чи може й УАПЦ — вигадка ГПУ? Відомо, що УАПЦ це також Спілка Визволення України в церковній галузі. Вона ставила за свою мету визволення українських християн від московського православія. Також «Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінских угод» по суті являє собою СВУ, хоч вона й нараховувала лише «понад два десятки осіб» (476) — на лаві підсудних процесу СВУ сиділо 45 чоловік! — бо ставила за свою мету справу визволення України від порушення законности компартією та підлеглими їй інституціями, КҐБ, наприклад. І якщо комуністи, які зробили свою кар'єру служінням Москві в літературі, совєтській пропаґанді, стали згодом активними учасниками правозахисного руху, боротьби за людські і національні права українців, то чому ж ті, хто з материним молоком увібрав у себе Україну, Шевченкове «караюсь, мучусь, але не каюсь», мусіли б на схилі свого віку стати на коліна перед північним варваром та їхніми прислужниками українського походження. Адже саме в час їхнього панування в УССР влаштували процес СВУ.

Такою ж, як і покликування на совєтську пресу, безличністю ворогів СВУ є їхнє посилення на померлих. Найграмотніше висловив це один із них у «Нових днях» (1/1981, стор. 34):

«Або треба прийняти, буцімто в усіх випадках існували таємні організації (їх тоді переважно називали «центрами») в тому числі й СВУ, або визнати усе це махінацією радвали для омани громадської опінії, як в СССР, так і за кордоном.

З трьох підсудних, що вийшли на волю — Туркало, Ганцов, Матушевський — усі свідчать, що ніякої такої організації не існувало. Додайте до того свідчення згаданих на процесі «закордонних діячів СВУ» Чикаленка та Феденка.

І будемо мати рахунок 5 : 0».

У наведених творцями «Набоїв» розмовах — хто може їх перевірити чи ствердити ? ! — з В. Ганцовим і Ф. Матушевським нема жодного їхнього виразного «свідчення, що ніякої такої організації (СВУ) не існувало».

Автори «Набоїв» ніби стримували опублікування свого творива, щоб не накликати біди на Б. Матушевського. Після його смерти, можна, звичайно, покликуватися на нього і «підтвердження» власні роздуми його «свідченнями». Але він властиво нічого певного й не сказав проти СВУ. Покликування на нього — одна з ба-

гатьох неправд ворогів СВУ. Чомусь за В. Ганцова вони не хочуть боятися. Мовознавець світової слави «одержав у справі СВУ 8 років, а просидів загалом 21 рік» (135). Шукаючи арґументів проти нелюбого С. Єфремова творці «Набоїв» запитують В. Ганцова:

«Навіщо знадобилося С. О. Єфремову ствердно відповісти на перепитування прокурора й захисника, чи знав Ганцов про СВУ, чи був членом СВУ. Він посміхнувся, збентежено потиснув плечима, відвів світлі свої очі: — Не знаю, не можу сказати . . . У нас з Сергієм Олександровичем завжди були чудові взаємини. Він мене любив . . .» (135).

В. Ганцов у час наукової командировки зустрічався, за дорученням СВУ, з членами уряду УНР в Берліні. На провокативний запит, як бачимо, В. Ганцев дав відповідь, що сповнена глибокої, неприховуваної ніжної пошани до свого приятеля Сергія Олександровича Єфремова. Де тут свідчення В. Ганцова, що «ніякої СВУ не існувало»?

Це безсоромне покликування на В. Ганцова — одна з дуже багатьох неправд ворогів народоправної України. Творці і редактори «Набоїв», які безперестанку обливали С. Єфремова брудом із помийниць комуністичної пропаґандивної кухні, нелюдські прокльони й зливу ненависти спрямували б на адресу винуватця можливого їхнього ув'язнення. В. Ганцов після перебування майже чверть сторіччя в концтаборах країни диктатури пролетаріяту замріяно говорить про свого однодумця, з яким у нього «завжди були чудові взаємини» . . .

К. С. Туптій членом СВУ не був. На еміґрації він належав до тих, хто роздмухував вакханалію проти СВУ. Як член проводу СЗСУ — Селянської Партії він перебував у коректних взаєминах з її лідером В. А. Доленком (див. збірник «Пам'яті В. А. Доленка», Мюнхен — 1975, стор. 186, 188 та інші). Коли я якось запитав, чи був К. Туптій членом СВУ, В. А. Доленко відповів: «На процесі СВУ він був». Для такої ухильної відповіді напевно були підстави.

В. А. Доленко ніколи не хизувався перед людьми, але внутрішньо був гордий, що вже в перші місяці ствердження совєтської влади в Україні створив для боротьби проти неї нелеґальну Мужичу Партію і був співтворцем УАПЦ і СВУ. Творці «Набоїв» (220) наводять повідомлення «Правди» про викриття Мужичої Партії, але прізвище її заарештованого засновника В. Доленка випущено (цензура еміґраційного редактора?), замість нього поставлено три крапки . . .

Митрополит В. Липківський у своїй «Історії Української Пра-

вославної Церкви», Вінніпеґ—1961, досить часто згадує В. А. Доленка — стор. 96, 97, 142, 143, 144.

Прізвище В. Доленка фігурувало і на процесі СВУ. Про зв'язок із ним говорив С. Єфремов і К. Товкач, який навіть першенство віддавав харківській філії СВУ, «бо зустріч моя з Доленком сталася раніше, ніж із Єфремовим». Фотокопію цього свідчення у «Винувальному висновку у справі контреволюційної організації СВУ» наводив В. Ф. Сеник, сам учасник підпільної боротьби проти денікинщини, проти гетьманщини і проти комуністів в Україні, в «Українському селянині» ч. 1/5/*1953 р.* В. Гришко міг би тоді з першоджерела — від В. А. Доленка довідатися про СВУ. Але йому було не до того — в редаґованому ним «Українському Прометеї» (чч. 22, 23, 24) 1953, Детройт, серія статтей «Провал ще однієї зради і запроданства») він здійснював широко закроєне паплюження В. А. Доленка за його заклик до співпраці з американцями. В цих статтях «кадрів КП і комсомолу» була така ж ненависть, як і в нападках на нього совєтського наркома, їхнього ідола М. Скрипника на В. Доленка за «контрреволюційні організації, що теж провадили значну роботу в галузі ідеологічного шкідництва».[9]

Не меншу ворожнечу до свого ворога К. Товкача виявляють і творці «Набоїв». К. Товкач для них «сліпець затурканий», бо на процесі він заявив, що головне завдання СВУ полягало «у поваленні радянської ялади» (124)! Як смів «сліпець затурканий» виступати проти продовжувачів справи «прозірної ЧК»?

Наталя Павлушкова зазначала в журналі «Місія України» ч. 2 ще 1960 року, що «К. Туркало взагалі не був учасником СВУ, лише учасником судового процесу».

«Набої» (229) наводять ствердження захисника Обухівського про редактора Інституту Української Наукової мови К. Туркала: він «в інституті був єдиною радянською людиною . . . *Туркало не був членом СВУ»!*

Як може взагалі людина з вулиці знати, що діється в далекій від нього замкненій квартирі?

За свого свідка вороги СВУ ставлять Є. Чикаленка, який заперечував у час процесу СВУ відсилку інструктивного листа С. Єфремову. А чи міг Є. Чикаленко подавати комуністам, говорячи їх-

---

[9] М. Скрипник «Нові лінії в національно-культурному будівництві», ДВУ-1930, а також: «Статті і промови» т. II, стор. 368, в-во «Пролетар», Харків — 1931.

німи словами, набої для розстрілу своїх друзів-однодумців? Адже з тих самих міркувань співредактор «Набоїв» Надія Світлична була дуже обережною з передачею листа Г. Снєгірьову, «що йшов довгим позацензурним шляхом» від «його давнього товариша — київського письменника В. П. Некрасова, який уже четвертий рік жив на еміґрації у Франції» (482). Такі листи ускладнюють і без того тяжке становище ув'язнених і служать підставою для найбрудніших обвинувачень й обґрунтуванням найкривавішої кари. Думаємо, що й інші редактори «Набоїв», досить часто неохайні в своєму арґументуванні, діяли б подібно, як Є. Чикаленко, коли б їхні листи з еміґрації загрожували комусь із їхніх однодумців на Батьківщині. Творці і редактори «Набоїв», які безупинно говорять про боягузство, ницість підсудних, обминають мовчанкою відважний виступ С. Єфремова, який, не боячись можливого обвинувачення в шпигунстві, запроданстві, заявив, що такого листа від Є. Чикаленка він отримав. Це був не перший хоробрий виступ визначного вченого. Ще в 1918 році С. Єфремов під безпосередньою загрозою смерти, на повний голос затаврував комуністичний терор «командуючого українським військом» та «народного секретаря» Юрка Коцюбинського, який руйнує Київ, «бомбардує красу землі нашої і кладе в домовину Українську Державу!» («Нова рада», 15. 2. 1918).

Сказане про Є. Чикаленка стосується і П. В. Феденка. Крім того, слід мати на увазі, що цей визначний діяч української національної революції, член урядів УНР на Батьківщині, дуже критично, як і багато інших його товаришів соціялістів, зокрема колишній прем'єр-міністер УНР І. П. Мазепа, ставилися до уряду УНР у Варшаві та зв'язків із ним. Але, зрештою, як П. В. Феденко, перебуваючи на еміґрації і не належачи до СВУ, міг знати, що такої нема в Україні?

Якими критеріями керуються ті, що визнають вірогідними твердження осіб, непричетних до таємної організації, про її неіснування — своїми політичними переконаннями, марксистською діялектикою, комуністичною юриспруденцією, разрахунокм на простакуватість, більшу за власну, своїх читачів чи всім цим разом узятим?

Першим поштовхом до написання «Набоїв» був, як знаємо, донос матері Г. Снєгірьова на — за твердженням націонал-комуністичних ворогів Спілки Визволення України — неіснуючу в дійсності СВУ. Днями «інтеліґент, досвідчений п'ятидесятилітній літератор запитав мене: 'А що таке СВУ?'» (75), — пише Г. Снєгі-

рьов. Це було другою причиною творення «Набоїв». Якщо совєтська еліта має таку слабку історичну пам'ять, то дозволено думати, що «сірий» народ давно вже забув про СВУ, нічого не знає про його творців і їхні цілі. Тому й почали розмотувати брудний клубок комуністичної пропаґанди понад півсторічної давности автори «Набоїв» проти рушіїв української революції, проти їхнього спротиву комунізму?

Розмови про створення СВУ наступниками «прозірливої ЧК» (М. Хвильовий) не мали на меті підняти їх на щит. Змалюванням «прищавого хлопчика Колі» — «кандидата у вожді М. Павлушкова» (149—179), потенційного вбивця «всяких там піонерів» (188) С. Єфремов, придуркуватого, за авторами «Набоїв», «якогось» (77) Дурдуківського напевно не ставилося завдання викликати прихильність і співчуття до знищених комуністичним терором. Книжку адресовано для читачів на Батьківщині, а рукопис відіслано за кордон . . . (54).

На всю сторінку (88) тут відтворено портрет українського совєтського письменника Вадима Собка. В Україні його друкують

Колгоспники села Михайлівки на Криворіжжі

без обмежень. Нехай подивляться й українські еміґранти на достойного, нехай помилуються совєтським патріотом . . . Білосніжна сорочка. Пречудовий костюм. Із смаком припасована й уміло за-

Мати набиває сінник кукурудзяним листям. Фото 1962 року.

в'язана краватка. Підстрижений за останньою модою. Випещений «Герой Великої Вітчизняної війни» (87) — так величається дядько Г. Снєгірьова, а редактори «Набоїв», як то й водиться за совєтським правописом (обов'язковим і для них?) подають усі слова заслуженої назви з великих літер. Він схожий на капіталістичну акулу, буржуазного визискувача-кровопивця, — з совєтських плякатів про Уол-Стріт. Коли я дивлюся на фотографію своїх рідних, колгоспників, типових звичайних замучених людей безклясового суспільства СССР, то вони нагадують мені, якщо й далі вживати жаргону комуністичної пропаґанди, зголоднілих безробітних гнилого Заходу. Може клясове становище наших рідних — причина різного погляду на СВУ ? . .

Творці «Набоїв» подають доповідь державного обвинувача Михайлика на процесі СВУ «Терор, повстання, інтервенція — шляхи контрреволюційної роботи СВУ», а потім «З вироку в справі СВУ» — «Те, що завдяки пролетарській революції не вдалося здійснити урядам УНР . . . це хотіли зробити СВУ». Творці «Набоїв» смакують соковиті лейки комуністичних катів у цих документах. Але їм цього не досить, і вони «ще раз — для закріплення — по пунктах» додають від себе ще брутальніші прокльони: «вбивці, погромники», «криваві зрадники» (83) і т. п. Підсудна вчителька Н. Токарівська — «істеричка» (93).

«Г. К. Голоскевич, редактор Інституту ВУАН, на слідстві й на суді впав в цілковиту інтеричну знемогу, оббріхував себе і всіх підряд, а в хвилини просвітління ридав, каявся і божився, що тільки но відбуде покарання, ту ж мить покінчить з собою». (98).

«Патякав Андрюха Ніковський» (122), «той самий, що втік за кордон міністром закордонних справ погорілого уряду УНР» (118), «почавши з істеричної п'ятигодинної лекції . . .» (207).

Страшкевич — редактор Інституту української наукової мови при ВУАН — «негідник» (129).

«Єфремівський нахлібник» (176) «Павлушков Микола був на зріст не високий, некрасивий, прищавий» (149), «неньку-Україну любить — чому такий не послужить ненці!» (150). «Його базікан-

ня створило СВУ!» (172). «Покиддю я хочу назвати Колю Павлушкова і все інше преславне товариство» (180), «зрадниками й боягузами виявилися вони всі» (181).

«Старицька-Черняхівська — дама родовита, вітала колись там гетьмана Скоропадського, її заочно обрали головою української жіночої спілки за кордоном. Нічим вона не реаґувала на розстріли комуністів при Директорії» (224). Евакуйована в 1941 р. разом з А. Ю. Кримським із Києва. «Мирно *сконали* вони в лікарні» (227). («Українсько-російський словник» Академії наук УССР, Київ — 1958, т. II, стор. 366, з'ясовує: *«Конати — про тварин і презирливо про людей».)*

Сухого місця не залишилося на підсудних членах СВУ від брудної зливи образливих висловів і лайок творців «Набоїв». Тут нема жодного рядка прихильности до оскаржених, ані однієї позитивної згадки про їхню попередню діяльність у розвитку української науки, культури. Проте часто, щоб не сказати постійно, зубоскалиться з фізичних вад, виявів хвороби.

Навіть якщо умовно погодитися з вигадкою про створення СВУ органами ГПУ, то й тоді нема найменших підстав ганебно очорнювати С. Єфремова, як це роблять автори «Набоїв». Вони пишуть, що він погодився на вимогу слідчих, які вже витиснули «зізнання від Павлушкова, Дурдуківського, Ніковського», визнати на процесі існування СВУ на чолі з собою «в ролі його вождя». С. Єфремову сказали:

«Маючи їх зізнання, *такі* їх зізнання, ми обійдемося й без ваших признань вини. Але врахуйте: вас — розстріляємо. Розстріляємо, як керівника. А оскільки керівника, розстріляли — хоч він і не зізнався — то тих, котрі зізналися в кривавих злочинах, тим більше доведеться розстріляти. Винуватцем їхньої загибелі будете ви. А признаєтесь — помилуємо всіх!» (147).

Отож, хіба від того, що, жертвуючи собою, С. Єфремов врятував від розстрілу своїх однодумців і *використав процес для пропаґанди ідеї української незалежности,* став помічником комуністичної влади, «став її поплічником у найчорнішому, найганебнішому, нелюдському . . .»? (148). Не гаразд із «доказами» авторів і редакторів «Набоїв»!

З неприхованим задоволенням смакують вони ті місця комуністичної преси, де підсудні змальовуються слимаками, плазунами, боягузами або й просто придурками. С. Єфремов, наприклад, за їхнім описом, немов пришелепуватий сміявся, коли «громадський обвинувач П. Любченко в своїй блискучій звинувальній про-

мові. Справді, без іронії — блискучій промові» (111), коли «П. П. Любченко в своїй блискучій промові вигукнув, що Єфремов мріяв про фашистську диктатуру з масовим винищенням мільйонів комуністів» (176). Тоді в УССР нараховувалося комуністів 250 тисяч. Ні блискучий промовець П. Любченко, ні захоплені його красномовством автори й редактори «Набоїв» не в стані збагнути того, що на безглузді обвинувачення (чоловіколюбець С. Єфремов — масовий убивця!) можна відповісти тільки сміхом. Спроба приписати намір знищити неіснуюче, яке в хворій голові довільно можна збільшувати, множити, справді «викличе вибух реготу» (Розділ «А сміху було ! . .», стор. 198—215).

Навіть коли б підсудні стали на процесі такими ницими, як їх змальовують комуністи, то нормальна людина сповниться співчутливим жалем до стероризованих комуністичним судівництвом жертв й огидою та ненавистю до тих, хто довів їх до такого жалюгідного стану. Сумління України, як називали акад. С. Єфремова, автора багатьох наукових праць, аґенти ворожої українському народові сили трактують як дефективного школяра, зловленого на дрібній крадіжці або непристойному вчинку . . . Нагадаємо, що щиросердечні покаяння, самозвинувачення М. Хвильового, в проповіді ним фашизму включно, виплодки совєтського ладу або взагалі обходять боком або виправдують, керуючись іншими критеріями, ніж при засудженні діячів СВУ. Вони більш огидні своєю надуманістю, ніж негідні вигадки проти Спілки Визволення України.

Спілка Визволення України виконувала функції уряду УНР в Українській ССР, тому її комуністи й знищили, тому комуністи нищать СВУ й тепер, обвинувачуючи її в найнесусвітніших вчинках, аж до співпраці з ГПУ включно. Яку мету ставлять пропаґандисти цієї маячні? Що ГПУ, незалежно від своєї часто змінюваної назви, всесильне, відчули власною шкірою, знаємо з власного досвіду. Вони показують нікчемність українських жертв ГПУ! Але ж кращою, ідеальною ілюстрацією нікчемности ГПУ і її жертв могли б бути провідники большевицької революції, комуністичні герої громадянської війни, нагороджені золотою зброєю й найвищими орденами, (наркоми, начальники ГПУ-НКВД і т. п.), які в час партійних чисток, мов отара баранів, ішли на заріз до катівень, збудованих ними під безпосереднім керівництвом їхнього вождя. Чого, наприклад, вартий Г. Зінов'єв, перший голова Комінтерну, створеного в березні 1919 р. за ініціятиви В. Леніна для узгіднення під командою Москви діяльности комуністичних пар-

тій у здобутті влади та встановлення диктатури пролетаріяту в усіх країнах світу. Як керівник Петербурзької парторганізації він зробив усе можливе для виконання наказу Л. Троцького, тодішнього головнокомандуючого («комісар військових справ») «перестріляти як качок на ставку» всіх повсталих (III. 1921) матросів Кронштадту. Коли в час чисток Г. Зінов'єв, поставлений до стінки на розстріл, переконався, що палкі здравиці тут на честь генія всіх часів і народів свого вождя Й. Сталіна марні, у розпачі благав Єгову не бути байдужим до його погибелі. Й. Сталін любив слухати розповідь про цю сценку і від задоволення нестримно реготав. Та на таке реаґування комуністів нема й найменшого натяку в писаннях «наших» «революційних демократів»! А відомо, що чистки комуністів каральними органами їхньої партії заділи й обурили лише знищених та їхню рідню, що складали мікроскопічну частку населення і мізерно малий відсоток спільно зліквідованих ними селян, національно думаючих громадян у час здійснення і закріплення здобутків їхньої жовтневої большевицької революції.

Розвиваючи премудрі роздумування націонал-комуністичних розумак про те, що СВУ створило ГПУ, можна подумати, що пануючі в УССР органи диктатури пролетаріяту були зацікавлені в популяризації українського спротиву комуністичній владі — С. Єфремов перетворив процес СВУ на пропаґанду незалежности України і свободи українського народу.

К. Шило, завідувач редакторського відділу Держвидаву, заявив: « . . . Загальних принципів радянської системи, нових методів викладання, навіть знаменитих комплексів, ми не відкидали. Але ж у все це вкладали свій ідеологічний зміст УНРівського напрямку».

В. Дурдуківський, директор І-ої Української гімназії ім. Т. Шевченка в Києві:

« . . . СВУ категорично відкидає завдання сучасних радянських шкіл виховувати комуністично настроєних дітей».

Г. Голоскевич:

«До радянської окупації я поставився вороже. Я вважав радянську владу за московських окупантів».

М. Павлушков, на запитання прокурора, чи він справді хотів звільнити радянську Україну, виразно відповів, що не радянську Україну, а «з-під радянської влади Україну».

«С. Єфремов: СВУ хотіла випустити студента-українця! . . . Студента-українця, прихильника незалежної України.

Ахматов (прокурор): Як він повинен ставитися до радвлади?

С. Єфремов: Очевидно, неґативно!».

Таких заяв, ще більш відверто ворожих висловлювань проти комунізму, проти деспотів минулого і сучасних (порівнання Леніна з царем Миколою) члени СВУ зробили досить багато, але творці «Набоїв» їх ні разу не згадують, бо для них акад. С. Єфремов — «член всіляких націоналістичних українських партій», а його виступи на процесі — «теревені» (110).

Ще до закінчення процесу СВУ В. Сосюра вже виголосив присуд оскарженим:

Чекають їх чи кулі, ґрати
Чи Соловків далекий дим . . .
Не пощастить ніколи їм
Наш край з середини зірвати.
Ось цей хотів зробити так,
Але йому це не вдалося,
Хоч має й *сиве* він волосся,
А на груді почесний знак.
Він, бач, хотів у завирюсі
Вкраїну кинути на жах,
Цей спекулянт на *довгих вусах*
Петлюра другий . . . Щоб над кров'ю
Простерти крила, наче крук . . .
Та піднялося море рук,
І впав цей змовник *сивобровий*
Із Академії Наук!

А ось опис того ж С. Єфремова в «Набоях» (111):

«З портрета глядить сповнений гідности добродій — гордовита постава голови, *сива* пишна кучва, одвертий погляд. *Вуса вниз* — теж шевченківські».

Видно, що варилося в різний час, але за одним рецептом, на одній тій самій кухні . . .

Цілковиту протилежність в уяві авторів «Набоїв», являє собою державний обвинувачувач (кат) П. Любченко. Він виголошує «блискучі промови» (111, 128, 176, 194). Виявляли «героїзм оборонці» (227). «Поводяться вони дуже навіть відважно» (228). І це після заяви адвоката Ривліна, який запевняв, що «ніяких політичних принципових розходжень між прокуратурою і обороною у цій справі нема і бути не може» . . . (228). Для творців «Набоїв» голова ГПУ В. Балицький, заступник наркома юстиції УССР В. Михайлик — «товариші» (115). Із семи оцінок СВУ (198—201) нема ані

однієї позитивної. Та й яка може бути прихильність до тих, хто жив вільною Україною, у цитованих совєтських газетах, їхніх борзописців, вихованців комуністичних інститутів журналістики, або в партійної міщанки «старої маминої подруги Н. М. Ніженець», що за всіх, подібних до себе, сказала: «Ми захоплені були ґрандіозним розмахом нового життя, і мама твоя була захоплена. Подумаєш, якихось там півсотні недобитків націоналістів судять!».

Видавці та редакційна колеґія «Набоїв» мусіли б вказати на ці та численні інші недоладності «літературно-публіцистичної розвідки».

Та перед ними стояла інша мета.

М. Яременко («Ще раз у справі СВУ-СУМ», журнал «Нові дні» за червень 1984 р.) розповідає, як у серпні 1941 р. мешканець його села «сільський столяр дід Ступка приніс і показав старшому групи летючку, що була видана в 1932 р. з підписом СУМ». «Це була летючка, яка говорила про терор, заслання і голод, що принесли в Україну росіяни із Сталіном. Внизу було три літери: СУМ. Дід з гордістю заявив, що її уклав його син Василь, що був старшим сумівської п'ятки. Його за це розстріляли в 1932 р.» В кінці 1941 р. в село повернулося двоє , вони, «молоді активні люди», «також були сумівці». Редактори «Нових днів» друкують ці достовірні свідчення про діяльність СВУ-СУМ, щоб покепкувати над ними, називаючи їх глузливо святою вірою і висловлюючи сумнів, «що це син уклав летючку, а не підклали її навмисне аґенти НКВД». Еміґраційні противники СВУ визнають, виходить, листівку СУМ за дійсну, справжню лише тоді, якщо про те буде ствердження на ній, засвідчення з печатками і підписами чинів НКВД? Чи це вияв віри безвірних чи близорукість замріяних у вихвалювану М. Хвильовим «прозірну ЧК», — не беремося судити . . .

Суд над членами СВУ став форумом антикомуністичної пропаґанди, поширення ідей української національної революції, української державнонсти в формі УНР. Вони нуртують і тепер серед українського народу в Україні, не говорячи вже про еміґрацію. Проти них спрямовані «Набої», що фальсифікують минуле:

«Двобічна підміна історичної правди історичною фікцією (СВУ) аж ніяк не сприяла справі боротьби за українське визволення, для якого надійним ґрунтом може бути пізнання, зрозуміння і *відповідне використання лише дійсного, реального наявного стану речей* і стану власних сил України, в той чи інший конкретно-історичний час» (19), кличе автор «ґрунтовної вступної статті» (6) до повторення його шляху «комсомолізації» — підпорядковання «наявному стану речей». Це заклик до примирення з комуністичною

дійсністю, до співпраці з українськими маріонетками КПСС в Україні і на чужині.

Дискредитація СВУ як ідеї й осередку, організації боротьби проти Москви і виконавців в Україні. Неправда — основний прийом комуністів проти СВУ. К. Товкач, який головне завдання СВУ вбачав «у поваленні радянської влади» (124), «був долучений до справи СВУ», — твердить той же автор, — «за приятельські стосунки з С. Єфремовим» (264). Те ж саме з В. Чехівським (265). Постійні повторювання про «сфабриковану ГПУ СВУ» (246), «неіснуючу організацію СВУ (247), «фальшиву справу СВУ» (268) і т. д., без кінця та інших подібних вигадок ніякою мірою не є свідченням правоти їх винахідників. Надокучливе повторення випадів проти СВУ вказує на їхню бездоказовість та спрямованість.

«Не осуд засуджених і знищених підсудних процесу СВУ» (24) висловлено в «Набоях», — лицемірно виголошує слизькоязику фальш «комсомолізований». Хіба змалювання С. Єфремова «помічником у найчорнішому, ганебному, нелюдському» (148), а його однодумців по СВУ як «вбивців», «погромників», «кривавих зрадників» (83) і т. д. і т. п. являє собою не «осуд засуджених», а прославляння їх? З огидною неправдою тієї оцінки жертв комуністичного терору може конкурувати лише брехливо облудне тлумачення її В. Гришком.

Г. Снєгірьов, який народився і виріс у тюрмі народів СССР, а помер буквально за її ґратами, щиросердечно признався, що «знаю не так уже й багато, бо зацікавився справою СВУ я зовсім недавно. Та й то через матір тільки зацікавився. І отримав я відомості виключно з тих самих (совєтських) газет» (79). Тому написане *ним* можна зрозуміти і навіть вибачити. Але злобливі твердження проти СВУ, неперевірені в умовах, де наявні можливості для вільного дослідження, безпідставні обвинувачення української національної еліти в «фактичній співпраці зі своїми обвинувачами й суддями» (21), виголошувані «комсомолізованим» В. Гришком, що здобув вищу спеціяльну освіту внаслідок коляборації з комуністами в привілейованому Комуністичному Інституті Журналістики і використовує її не проти комунізму, а для поборення антикомуністів, є політичним злочином.

Та все ж видання *комуністичних* «Набоїв для розстрілу» *українців* слід вітати — книга нагадує, що ворог України — між нами, українцями. Він прагне нас обеззброїти, перетворити українську еміґрацію на сліпу кишку українського народу. Ворог сильний і підступний.

До історії українських національних організацій в Україні й на чужині

ДОЛЕНКО Володимир (*1889), правник, громадський, політичний і церковний діяч у Харкові, з 1944 р. на еміґрації; 1917—20 р.р. брав участь в національно-визвольному русі: член Українського Національного Комітету в Харкові, голова політичної комісії Слобожанської Ради, організатор Української Радикально-Демократичної Партії, голова Слобожанської Крайової Ради УАПЦ; 1926—33 рр. в'язень совєтських тюрем і концтаборів. Під час другої світової війни Д. був організатором українського життя в Харкові, очолював Організовану Українську Громадськість і Харківський Громадський Комітет. На еміґрації тісно співпрацює з екзильним урядом УНР; ініціятор і діяч соборноправної УАПЦ; організатор і перший голова УНДС; організатор і лідер Української Селянської Партії — Союз Соборних Земель України; з 1954 р. член УНРади, заступник гол. її Президії.

«Енциклопедія Українознавства», т. 1, стор. 559

Іван МАНЧЕНКО, Юрій МІЩЕНКО
835 Sycamore Dr. Southampton, Pa 18966 USA.

В. А. ДОЛЕНКО — ЗАСНОВНИК ТА БЕЗСУМНІВНИЙ ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В ХАРКОВІ

Роки йдуть . . . В часи діяльности В. А. Доленка в Харкові (1920—1926 р.р.) було йому 31—36 років. Стільки ж його співпрацівникам. Отже, вже скоро свідків його діяльности в Україні і на еміґрації не буде. У зв'язку з цим, нам двом, що в ті часи були ще молодими, годиться дещо згадати про нього, бо знали ми його десь із початку 1920 року до його арешту у 1926 році, належани до однієї, ним очолюваної української організації, себто до однієї з загальної мережі п'яток, через які провадилася вся наша робота. Слідом за ним були ми заарештовані й покарані.

В. А. в згаданих роках був активним засновником та безсумнівним лідером української організації у Харкові, яка за радянської влади почала переводити роботу, ставлячи за свою мету поновити різні аспекти національної діяльности, що була перевана 1918 року.

Його найближчими співробітниками, які разом із ним творили керівну групу організації, її кістяк, були безпосередньо пов'язані з клітинами й здійснювали її практичну роботу, були: Дра-

жевський Артем Миколайович, Лещенко Василь Іванович, Жилін Наум Якович, Щербаненко Борис, Халява Сергій Сергійович, Стороженко Яків Іудович. Всі ці особи були заарештовані при загальних арештах організації у 1927 році, і після перебування в Харківській каторжній в'язниці, вивезені з України. Більшість із них, під час відбуття заслання заслання, були знову суджені і доля їх нам невідома.

Останні збори видавничого кооперативного товариства «Рух» відбувалися з перервами тричі: у середині 1925 р., десь у грудні 1925 р. та в січні 1926 р. Пояснюється це тим, що ЦК КП(б)У вирішив взяти й це видавництво під свій контроль, бо незадовго перед тим воно видало «Соняшну машину» В. Винниченка та «Бур'ян» Головка. Ці книжки партії не подобалися. В. А. був присутній на зборах як член товариства. Хтось поширив фантазію, що він вперше на цих зборах вийшов із підпілля. Він перебував у Харкові весь час цілком явно. Так у кінці 1921 року він був головою на загальних зборах кустарно-мистецького т-ва «Мистецтво Свобожанщини». Він також, разом з О. П. Семененком, був призначений захисником на процесі народних суддів Харкова. Як це можна було робити з підпілля? В 1925—1926 рр. В. Доленко зустрічався з М. Хвильовим.

Головою на загальних зборах товариства «Рух» він не був. На перших та других зборах головував п. І. В. Кулінич, пізніше замучений на допитах в НКВД, а на третіх зборах — М. Шраг, колишній член уряду УНР. В той час у Харкові вже стала дійовою т. зв. група «66». Це були в більшости колишні діячі українського визвольного руху, Центральної Ради та урядів УНР на вищих чи нижчих посадах, які або не змогли або не схотіли виїхати за кордон, або, виїхавши, повернулися назад. Ці особи з своєї чи не з своєї волі вирішили примиритися з радянською владою й працювати разом з нею. Ця група випустила 1924 р. декларацію, в якій засуджувала своє минуле й обіцяла повну співпрацю з урядом УССР. Очолював цю групу в 66 осіб М. Шраг, М. Чечель, Ю. Ярослав, А. Степаненко, П. Христюк. Потім до них поступово приєднувалися, подаючи повідомлення про те в часописах, багато інших осіб, які хоч не брали діяльної участи в українських урядах, але були відомими їх прихильниками. В той час це було своєрідною страховкою перед переслідуванням ДПУ й напевно за його вказівками. Між іншим, до цієї групи приєднувалися й інші українці, які вважали, що боротьба з радянською владою є

не під силу, загрожує репресіями й тому, мовляв, треба якось з цією владою миритися.

На перших та других зборах люди групи «66» переважно ще не були членами т-ва «Рух» і не брали участи у голосуванні. Від імені позапартійних виступали В. А. Доленко, І. В. Кулінич, який головував на зборах, М. І. Потреба та інші. Виступ В. А. був таки гострим як на ті часи. Він сказав майже точно таке: *Ви, комуністи — фахівці в справі будівництва комунізму. Ну і будуйте його. Але ми хочемо і будемо творити свою українську культуру, яку забороняв нам царський уряд. І ви до цієї справи не втручайтеся.* Крім того, він сказав, що в Україні, в українських організаціях, мусять в основному працювати наші українські фахівці. Отже якщо ви викидатимете їх пачками, так як це ви робите, то ми, українці, будемо всіма можливими способами противитися й протестувати — заявив В. А. В той час ця та інші подібні промови здавалися політично гострими й оскільки вони були виголошені організовано, зробили на представників влади велике враження. Влада побачила, що вона свою лінію перевести в життя не зможе. І перші і другі збори були відкладені. Почали готуватися до вирішальних третіх зборів. Партія, через ДПУ, наказала всім особам з групи «66» вступити в члени «Руху». Наша організація в свою чергу почала вживати заходів для збільшення нашого членства. Але втягати нових членів у цей час вже було важко.

В січні 1926 року відбулися треті збори. Компромісово полагоджено, що головою зборів буде М. Шраг. На порядку денному, залишалося одне питання — вибори правління товариства «Рух» та ревізійної комісії. З боку КП пропонувалося кандидатуру партійця Макаревича, який також був членом правління Українбанку. Атмосфера зборів була напруженою, було багато знаних і досить невідомих людей, які стежили за зборами й вешталися в кулуарах, прислухуючись до балачок та придивлялися до людей. В зв'язку з таким напруженням, за порадою В. А. Доленка в його найближчих співробітників, було вирішено не противитися й погодитися на вибір до складу правління т-ва «Рух» партійного комісара. Полагодивши цю та інші справи, збори закінчилися. Для групи «66», це була остання нагода взяти участь у громадській акції на боці влади. Після того членів цієї групи поступово переарештовано, й заслано в різні табори та міста Росії.

Через півроку В. А. Доленко був також заарештований і вивизений до Суздальського монастиря в Росію, вже перетвореного на в'язницю чи концтабір. Після того його ще двічі привозили до

Харкова, зокрема перед процесом СВУ, але на процес він не був виведений. Видно, В. А. Доленко не погодився бути маріонеткою на сцені. Всі кари, які йому призначалися, були не судовими, а адміністраційними (Постанови ОСО при ДПУ СССР).

Знаємо лише про долю двох його найближчих співробітників: Я. І. Стороженка, який на засланні осліп, дозволено сім'ї забрати додому, де він незабаром і помер. В. І. Лещенко під час німецької окупації опинився в Дніпропетровському і був у 1942 році розстріляний німецьким Ґестапо.

УДАС — СЕЛЯНСЬКА ПАРТІЯ В АРҐЕНТІНІ

В 1948 році до столиці Арґентіни Буенос-Айресу прибули перші після другої світової війни еміґранти, переважно селяни з східніх областей України. Їх тепло прийняли західні брати, які незабаром з Еміґраційного будинку приміситили в помешканні Українського Комітету. Особливу увагу вони уділили групі Івана Петровича Омельченка, бо довідалися, що він у Києві рятував західньоукраїнську патріотичну молодь від арешту Ґестапо, виконуючи заповіти М. Міхновського, з яким був знайомий. У «Відродженні» й у «Просвіті» прибулим охоче допомагали. Незабаром настав великий приплив вірних православного віровизнання. Тому що Українська Греко-Католицька Церква була розташована дуже далеко від Еміґраційного будинку, вони ходили до близької Російської церкви. Багатьом було соромно при зустрічах з нашими греко-католиками. Цю справу корисно полагодив великий грузинський патріот д-р Папава, який свого часу бував на засіданнях Центральної Ради в Києві. Він допоміг роздобути адресу Українського Єпископату в Канаді, звідки Владика Мстислав порадив звернутися до Митрополита Полікарпа. Прибуло два українських православних священиків, які провадили службу Божу по хатах, і . . . перебували в незгідності, кого почитувати на Богослужінні.

Церковні неполадки, відсутність дому моління й притулку викликали думку утворити організацію, яка б сприяла наведенню правопорядку серед православних українців. Найтяжча робота полягала в клопотанні перед арґентінським урядом про заснування такої організації. І. П. Омельченко дізнався, що в Арґентінській Національній Бібліотеці є свідчення Гіполіта Ірігоджен про

те, що він здобув великий досвід і допомогу від сорока українських студентів, вигнаних царем Миколою з краю, з якими він разом студіював. Вони допомогли йому виграти вибори на посаду президента Арґентіни. В 1918 р. на Женевській конференції його міністер закордонних справ Пюрідон поставив питання про представників поневолених народів. Тому що цю пропозицію було відхилено, міністер Пюрідон покинув конференцію. Після його звіту президент Гіполіт Ірігоджен підписав акт про дипломатичне визнання України. Економічна політика Гіполіта Ірігоджена майже повністю була схвалена й визнана президентом Пероном. Його уряд, не всі члени якого знали про визнання Арґентіною України, дав дозвіл на створення Української Демократичної Антикомуністичної Спілки. Члени УДАС майже всі походили з селян. Колишній член Центральної Ради Й. Г. Сніжний, добрий знайомий лідера селян В. А. Доленка з часу їхного ув'язнення на будівництві Біломоро-Балтійського каналу, спрямував УДАС до ДЦ УНР і СЗСУ — Селянської Партії.

В червні 1959 р. відбувся черговий з'їзд УДАС. До управи був обраний Григорій Тараненко, Ф. Топчій, Петро Щербина, Всеволод Рихлицький, Павлина і Степан Карпенко, Федір Сторчовий, Андрій Карабас, П. Поліщук.

І. П. Омельченка, який іще перед з'їздом зрезиґнував від головування внаслідок тяжкого стану свого здоров'я після операції, обрали на почесного члена УДАС, а пані Оксані Омельченко висловили подяку за її безкорисливу допомогу в арґентінських установах, де виявилися корисними її знання еспанської мови.

З'їзд УАДС вирішив об'єднатися з СЗСУ-СП на правах крайового комітету й називатися УАДС — Селянська Партія. Від УН-Ради вимагалося урівноправити СЗСУ-СП, яка мала тоді тільки трьох депутатів, підкресливши, що коли б не присутність там В. Доленка, то ДЦ УНР цілковито б обтяжувала червона шапка лівих . . .

СЕМЕНКО Юрій (*1920), журналіст і політичний діяч, родом із Кривого Рогу. З 1944 на еміґрації. 1950—54 — співредактор газети «Українські вісті» («Новий Ульм) та видаваного при них місячника «Освобожденіє», 1957—66 — редактор *«Українського селянина», лідер Селянської партії.*

«Енциклопедія Українознавства», стор. 2749.

П. І. ДУБРОВСЬКИЙ

ХОЧЕМО ОДНОГО — БУТИ ВІЛЬНИМИ!

В час розвалу гітлерівської Німеччини сотні тисяч українців кидали працю на фабриках та в сільському господарстві, не дивлячись на небезпеку з боку конаючого вже, але все ще страшного для нас, чужинців, «унтерменшів», рабів III Райху, німецького Ґестапо та есесманів, пробивалися хто міг на захід, в бік англо-американських збройних сил, щоб не попасти до рук «визволителів Европи» червоної армії. Багатьом із нас пощастило: ми уникнули і німецького Ґестапо і совєтського НКВД, віддавшись під захист західніх аліянтів.

Велика група втікачів-українців скупчилася в районі Ваймару в Тюрінґії, куди в першій половині 1945 р. прийшли американські збройні сили. Ця група складалася з примусово вивезених на працю, з евакуйованих і з тих, що еміґрували на захід у демократичні країни з причин політичного, релігійного й національного переслідування. Тут були колишні совєтські і бувші польські піддані, кубанці, буковинці, закарпатці і старі еміґранти, ще з часів визвольної боротьби 1917—1920 р.р. — сини й доньки з усіх широких просторів України.

Після оголошення наказу ген. Айзенговера про створення національних комітетів на теренах, окупованих західніми аліянтами, українці зорганізували у Ваймарі Допомоговий Комітет, який опікувався правно, морально й матеріяльно всіма громадянами України. Щодня виходив бюлетень на цикльостилі, який інформував наше громадянство про події в світі і наше внутрішнє життя. Комітет неодноразово звертався до своїх земляків із закликом, щоб ми всі високо тримали честь української політичної еміґрації, тримали себе гідно перед чужинцями, щоб доказати нашим приятелям і тим, хто нас мало ще знав, що ми не такі, як про нас галасують наші вороги.

Комітет видавав в трьох мовах (українській, англійській та німецькій) посвідки політичного еміґранта всім, хто звертався. До 10 000 було зареєстровано і видано посвідки, але не менше було таких, що звертались лише за порадами та інформаціями.

Трохи пізніше було там же, у Ваймарі започатковано організаційне бюро майбутнього Центрального Допомогового Комітету.

З початком роботи Ваймарського Допомогового Комітету при

ньому відкрилась філія Українського Червоного Хреста, яка організувала безкоштовну медичну допомогу лікарів-українців для всіх потребуючих її, давала матеріяльну допомогу і також посвідки Українського Червоного Хреста, спираючись на представництво в Женеві (Швайцарія), яке там існує з часів визвольних змагань.

Навколо Комітету зорганізувався громадський актив із відомих громадських, політичних та церковних діячів з усіх земель України, який активно допомагав Комітетові в його праці.

Представники Комітету в свойому першому меморандумі до командування американських збройних сил задеклярували, що Комітет опікуватиметься всіми українськими політичними еміґрантами, незалежно з яких земель вони походять і як ці люди опинилися в Німеччині, чи то вивезені силоміць, чи евакуйовані в час війни чи як еміґрували. Всі вони з причин політичного, релігійного та національного переслідування не можуть і не хочуть повернутися на свою батьківщину, яка окупована комуністичною Москвою та її НКВД. В цьому меморіялі Комітет просив американську військову владу взяти під захист тисячі цих людей, як політичних еміґрантів. Хоч американська військова влада наш Комітет де юре не визнала, однак наші представники одержали важливі для нас інформації та поради.

Звичайно, на це все не могли спокійно дивитися совєтські зв'язкові офіцери, які вели широко закроєну акцію за поворот на «родіну». Ваймарський Комітет і вся численна група українців-неповоротців, політичних еміґрантів були для них небажаним явищем. На всі їхні пропаґандні заходи ми відповідали ще більшою згуртованістю, хоч сотні аґентів засилалися в наші лави. Та ми їх виявляли і ізолювалися від них. Тоді вони перейшли до улюбленого і перевіреного способу — фізичного терору. «Молодці» з червоними зірками на грудях почали виловлювати наших людей на селах та на вулицях, і відправляти до всім відомого табору Бухенвальд, де вже НКВД в бувших катівнях Ґестапо відкрило свої каземати і мордувало людей своїми звичайними методами.

Комітет з допомогою місцевого американського управління зорганізував у Ваймарі три табори для українців-політеміґрантів. Решта людей мешкала приватно по селах. Та наше неспокійне життя ще більше ускладнили чутки, що за Ялтинською угодою Тюрінґія має відійти совєтам. Коли чутки стали дійсністю, Комітет вжив усіх заходів, щоб знайти засоби вивезти старих, хворих та жінок з малими дітьми, які самі не могли іти. Решті людей

давалися спрямовання в англійській мові, виготовлені ротаційним способом в самому Комітеті і поради, куди рухатись і де скупчуватися. Було дано три напрямки: Франкфурт, Авгсбурґ та Ганновер. Кожен мав розраховувати в першу чергу на власні сили, бо виглядів на виїзд якимсь транспортом був дуже малий. Все ж Комітет найняв два німецькі автобуси, і вони, зробивши кілька рейсів, вивезли старших, хворих та малих дітей.

Десятки ж тисяч українців, що перебували на той час у Саксонії та Тюрінґії, рушили на захід пішки. Тяжкий то був шлях. Всі дороги були запружені біженцями, які несли на собі, або везли на ручних візках, а навіть на звичайних возах, впрягаючись по десять і більше людей в один віз, свої убогі пожитки, малих дітей, старих, хворих і немічних. Ішли сотні кілометрів пішки, з гори на гору, з села до села, в літню спеку, обливаючись потом, часто без шматка хліба, змучені, виснажені, зморені, падали, знову вставали і все йшли вперед, оглядаючись на схід, звідки насувалася тінь серпа й молота та примара совєтського Молоха. І коли переходили кордони Тюрінґії, падали знеможені, але щасливі, і дякували Всевишньому, що допоміг їм перебратись на Захід, під захист демократії, де кожен із нас бачив порятунок.

Комітет, Організаційне Бюро Централі і видатні громадські діячі виїхали з Ваймару останніми.

Так скінчився ваймарський період.

Частина членів Ваймарського Комітету, Оргбюро Централі та філія Червоного Хреста зупинилася в прикордонному містечку Герсфельді (провінція Ґросс-Гессен). В околиці цього міста стояла покинута господарями цегельня, навколо неї кілька дерев'яних напівзруйнованих бараків, де жили в свій час «остарбайтери». На цій цегельні відновив свою роботу Комітет, поповнений новими людьми. Більше трьох сот людей розмістилося в бараках та під піддашшям цегельні, щоб перепочити та роздуматись, що робити далі.

Частину наших людей американці направили в репатріяційний табір УНРРА. При реєстрації службовці УНРРА не хотіли визнавати української національности, а писали лишень «полен» або «рашен».. Наші люди рішуче запротестували проти такої настанови, і УНРРА, мабуть уперше в своїй, хоч короткій історії, зареєструвала нову національність — українців. Та ще більше вони були здивовані, що ці українці не збираються репатріюватися, а залишаються на еміґрації. Так повстали перші колізії між нами, тими, що не хочуть репатріюватися, і установою, яка поклика-

на для того, щоб репатріювати. А тим часом люди все прибували і сміливіші з них ішли до табору УНРРА і за якийсь тиждень їх було вже більше 600 чоловік. Але основна маса боялася цього табору і зупинялася на цегельні в значно гірших умовах: така страшна була для них примара репатріяції.

Герсфельдський Комітет нав'язав контакт із місцевою американською владою і за її допомогою організував постачання харчами людей, що вже мешкали, та тих, що щодня прибували на цегельню.

Через кілька днів відновив свою роботу Український Червоний Хрест і подавав медичну допомогу всім потребуючим; також і Оргбюро Централі почало організаційну роботу по створенню місцевих комітетів на терені Гессенщини.

Над приміщенням Комітету замайорів український національний прапор та прапор Червоного Хреста.

Місцева американська влада зацікавилася нами і звернулася до нас, щоби з'ясувати, що ми за люди і чому тут опинилися.

Знову було відновлено видання щоденного «Бюлетеня» та «Коротких Вістей», довідок Комітету і Червоного Хреста. Частина людей, відпочивши кілька день, рухалася далі в район Франкфурту та Ганноверу, а на їх місце прибували все нові. За час існування табору на цегельні, через нього перейшло більше двох тисяч людей, яким була надана правна, моральна і матеріяльна або медична допомога. Та не довго ми відпочивали. Наш табір стали відвідувати совєтські старшини і аґітувати за повернення «на родіну». Вони довідалися, що це за група і повідомили головний репатріяційний штаб. Там зацікавилися і посилили натиск. Вже, крім репатріяції, нам загрожували примусовою репатріяцією. Після совєтських відвідин, люди почали розбігатися на села, боячись примусового повороту туди, звідки вони втекли з великими труднощами. Група людей, біля 200 чоловік, разом із Комітетом, вирішила захищатись організовано. Тоді на цегольню приїхав сам начальник по репатріяції, генерал Голіков із своїм штабом (десять старшин), в супроводі американських офіцерів. Побачивши український національний прапор, він почав кричати на всіх, загрожувати, називати фашистами. І він і всі совєтські старшини були п'яні. П'яним хрипким голосом він вимагав арешту членів Комітету, негайно зняти український прапор і всіх відправити в совєтський репатріяційний табір. Але американські офіцери йому відповідали, що ні одної його вимоги виконати не можуть, бо не мають на те певних наказів від своєї влади. Після цієї візити люди

ще більше денервувалися і слабіші не витримували і розбігались в різні боки, гадаючи, що поодинці краще буде рятуватися. Комітет же зайняв становище: порятунок наш — у нашій згуртованості, організованому спротиві. Всі за одного, один за всіх. Цього гасла дотримувався Комітет послідовно в своїй повсякденній важкій, але відповідальній і почесній праці. Совєтська аґентура посилила психологічний терор, поширюючи чутки, що за ялтинською угодою всі бувші совєтські піддані будуть примусово повернені на «родіну».

Через день після приїзду генерала Голікова американці викликали представників Комітету для розмови. Протягом 3-х годин українці викладали історію старої і нової української політичної еміґрації, причини, що викликали її та чого добиваємося перед демократичним світом. Довгу розмову представники Комітету підсумували такими пунктами:

Ми політичні еміґранти.

Батьківщина наша окупована тоталітарно-комуністичною Москвою і її НКВД.

Повернутись в цей час ми не можемо з причини політичного, релігійного та національного переслідування, бо ми є демократи і маємо інші погляди на життя: комуністична диктатура не терпить інших політичних і суспільних поглядів і все нещадно нищить.

Ми хочемо, щоб демократичні країни світу на підставі Атлянтійської Хартії допомогли українському народові відновити свою державу, вільну і ні від кого незалежну, яку він виборов собі в час великої східної революції в 1917—1920 рр.

Законний репрезентант українського народу і Української Держави — уряд УНР є тепер на еміґрації разом із нами.

Прощаючись, американці порадили українській делеґації зняти український національний прапор, щоб не дратувати східнього союзника. З болем в серці довелось ту пораду виконати.

Було ясно, що втриматись у Герсфельді на цегельні не буде можливости. З одного боку сильна совєтська акція, з другого боку зобов'язання в Ялті не давало можливости американцям говорити й робити те, що вони думали, і що взагалі вимагали віковічні міжнародні людські права, про надання права азилю політичним біженцям. Але чи не найбільш дошкулювали побутові умови. Наближалась осінь і зима, а люди мешкали в непридатних бараках, де не було дверей, вікон. Частина людей мешкала прямо під під-

дашшям, де раніш висушувалась цегла, маючи над собою дах, під собою голу землю. Збільшились випадки захорувань.

Комітет розіслав своїх уповноважених підшукати десь або кращі бараки або військові казарми, щоб за тепла переїхати туди і лаштуватись до тяжкої зими, з її вічними дощами та туманами.

Але події раптом розгорнулись зовсім в іншому напрямку.

30 липня 1945 р. в таборі УНРРА було об'явлено всім українцям, що їх перевозять до іншого табору в Карльсруе і вони мають їхати машинами на ст. Бебра. Люди стривожились, бо зі станції Бебра направляли ешелони з біженцями лише в совєтську зону окупації. Але не можна було собі дати жодної ради, бо табір «Кріґшуле» було оточено озброєними вояками. Делеґація від українців звернулася до директора табору м-ме Шевальє з протестом проти безпричинного арешту і депортації в непевне, але м-ме Шевалье запевняла чесним словом, що всю групу 316 чоловік буде лише перевезено в інший таобір до Карльсруе, а її помішниця, офіцер УНРРА, м-ме Раґо навіть цілувала хрест перед українками-матерями, присягаючись їм, що це не є видача совєтам. Спроби деяких матерів виклопотати звільнення від транспорту з огляду на хворобу дітей не мали жодного відгуку.

Один з українських чільних громадян випрохав дозволу поїхати за своїми речами в табір на цегольню і там порозумівся з Українським Комітетом. Вирішено було: покластися на дане представниками УНРРА чесне слово, що це не депортація до совєтів і не вчиняти спротиву транспортованню. На одній із станцій на кордоні між американською та совєтсьською зонами, поїзд зупинився. Совєтський офіцер зі станційної комендантури почав вимагати, щоб українців було висаджено з вагонів і передано в його розпорядження для репатріяції. Комендант ешелону горяче протестував проти цієї незаконної вимоги совєтського офіцера. Темрява й все дужчий дощ не дали можливости совєтському офіцерові почати перегляд транспорту. Залізнична адміністрація відмовилася затримати на маленькій станції цей поїзд, що мав певне спрямовання. Маршрут поїзду було невідомо чому змінено і весь ешелон поїхав до Штутґарту. Українську групу було повезено до мішаного табору УНРРА «Функерказерне» в Канштадті біля Штутґарту. Розвантажені речі і люди скупчилися серед величезного двору. Ніхто не звертав на них уваги. Командант табору — якийсь поляк в уніформі УНРРА байдуже поставився до нових мешканців і кудись зник. Пішов дощ. Надійшла темна ніч. Тоді українці примушені були самі шукати собі притулку: частина по-

селилася в пустому гаражі, на голій цементовій підлозі, інші розбрелися по горищах великих корпусів табору, наповнених вірменами, юґославами, поляками, чехами. Дехто з українців, за браком мешкань і через повну байдужість УНРРИ, примушений був влаштуватися серед двору. Тяжкі умови життя і несприятливе оточення не стримали української групи до самоорганізації. Відразу було сформовано місцевий Комітет і обрано старосту групи; було організовано парафію УАПЦ, дитячу школу, амбуляторію УЧХ, культурно-освітню комісію. Перша ж релігійна відправа-вечірня посеред двору, під відкритим небом притягнула до гурту українців багато юґославів. Побачивши порядок в українців, півторатисячна група поляків також заходилася влаштовувати богослужби, яких у них раніше не було.

Найбільшо неприємністю життя в цьому таборі було те, що він вважався перехідним-репатріяційним. Раз-у-раз звідси вивозили. Щоб запобігти непорозумінню примусової репатріяції, українська група одностайно зголосилася листами до директора УНРРА і до американського команданта Вюртемберґії, полк. Джексона, українцями-бездержавниками, політичними еміґрантами, та зажадала, щоб їх було призначено до якогось табору українців-бездержавників, або виділено в окремий табір. Командант прийняв представників українського Комітету дуже чемно й уважно, проте не дав ніякої ясної відповіді. Функціонери УНРРА виявили очевидне незадоволення з відмови українців репатріюватися і не хотіли визнавати окремої української національности, вважаючи, що такої нема і не може бути. З огляду цього, від української групи відділилилися 36 чоловік під проводом П. Певного, колишнього посла до Сойму Польщі, які зголосили себе «обивателями польськими» і влаштувалися на життя серед польської групи і під її зверхністю, вважаючи, що так безпечніше. В короткому часі совєтські офіцери звернули увагу на групу «українців-бездержавників в Функерказерне» — їх таємні аґенти почали баламутити українців різними провокаційними чутками. Одного ранку адміністрація УНРРА закликала всіх українців до великого гаражу, де була католицька церква. Тут з'явилися три совєтські аґенти, які почали умовляти українців повертатися додому, бо «там їм будуть видавати меблі». Потім почали викликати по прізвищах і запитувати про згоду репатріюватися. Всі відмовилися. Між тим прийшов представник польської групи і заявив гострий протест проти того, що таку комедію влаштували в їх костелі, і проти того, що совєтські старшини в посвяченому місці були в шапках,

курили, вели себе непристойно. Совєтчики вийшли в двір. Їх оточив великий натовп, що реготав і глузував з них.

24 серпня о год. 9-ій вечора директор УНРРА Бічер повідомив керівництво української групи, що вранці буде вивезено українців до іншого табору. Пояснення, куди саме мають вивезти українців, п. Бічер відмовився дати, заявивши, що ніби й він сам цього ще не знає, а що вранці довідається про це й скаже. Тоді український комітет ще раз попередив п. Бічера про небажання української групи репатріюватися і проти можливої депортації до совєтського табору. Комітет уповноважив шістьох своїх членів керувати поставою української групи під час наступних подій та репрезентувати українців. Частина громадян негайно радила вийти з табору, побоюючись злого. Поміркованіші закликали чекати, з довір'ям до американської влади, подій ранку. Оскільки була вже ніч, — зупинилися на останньому.

25 серпня рано американське військо оточило таобір. Директор УНРРА п. Бічер, наказав всім українцям виходити на двір і сідати на авта. Їхати у безвість українці відмовляються. Тоді було запрошено уповноважених до контори, ніби для переговорів, а там їх було заарештовано. Українська група, побачивши безпричинний арешт своїх представників, кинулася в розтіч на прорив. Оскільки табір мав багато виходів і перелазів, що з них не всі були вартовані американськими вояками і польською поліцією, то в такий спосіб з табору вирятувалися, кинувши речі на призволяще, більша частина українців. Вони опинилися під голим небом, серед руїн і садків зовсім чужого для них міста. Німецьке населення гуманно поставилося до втікачів: декого прихистили на ночівлю, особливо з малими дітьми, майже всі господарі частували своїх невільних гостей овочами, що в них були в достатку. Але основну допомогу, звичайно, подали українці, що мешкали приватно в Штутґарті і в таборах. На вістку, що українців «лапають», в Функерказерне, з різних околиць міста і Вюртемберґії приїхали українські громадяни і до 5 год. вечора розмістили всіх втікачів у себе, нагодувавши їх, подали медичну допомогу, бо були легко поранені підчас втечі і нервово потрясені. Решта українців, що не встигла або з різних причин не могла втекти з табору, була примусово повантажена на авта американськими солдатами під керівництвом лейтенанта Куніґема, який з вікна контори УНРРА спостерігав хід своєї «боєвої операції»: солдати, а особливо польські поліцаї, ретельно допомагали депортувати українців, тягнули людей і жінок з дітьми, вкидали в авта, підштовхували приклада-

ми; речі просто викидали з вікон другого й третього поверхів

Не пощастило врятувати від депортації навіть групі обивателів польських П. Певного, які спочатку почували себе в безпеці. Але коли було вивезено основну частину українців, то поляки видали Бічеру і Кунінґему і цю групу, як українців. Не зважаючи на протест людей П. Певного, їх також примусово вивезли туди, куди було спроваджено інших українців, що не зголошувалися поляками.

Негайно після початку цієї акції директора УНРРА і лейтенанта Куніґема, Український Комітет установив спостереження за подіями в таборі, засилаючи туди своїх хлопців, які інофрмували про стан і допомагали українцям звідти втікати. Навкруги табору стежили українські вартові: частина їх поїхала услід за автами, на яких вивозили під озброєною вартою українців, і встановила, що їх вивезено до концентраційно-репатріяційного табору НКВД в Цуфенгавзен, біля Штутґарту. Частина українських вартових вишукувала втікачів, охороняла їх від нападів поляків, вивозила їх з зони небезпеки і влаштовувала на помешкання. Два українські священники — автокефальний і грекокатолицький — відвідали коменданта табору Вюртемберґії, полк. Джексона, поінформували його про події і подали петицію про звільнення українців-бездержавників, ув'язнених в совєтському таборі НКВД. Один український старшина із старої еміґрації звернувся до польського зв'язкового офіцера за допомогою — той негайно заявив протест проти такого насильства (бо серед ув'язнених було чимало колишніх підданих Польщі) і поїхав клопотатися до Головної Квартири. Самі ув'язнені в концтаборі Цуфенгавзен трималися здебільшого мужньо і відкидали всі пропозиції згодитися на репатріяцію. Але настрій їх був такий тяжкий, як у людей приречених на смерть, ніхто не міг спати й їсти протягом кількох діб перебування в цьому таборі НКВД. Староста цієї групи, колишній старшина армії УНР, а потім вільнонайманий старшина польської армії, запитував бадьоро совєтського офіцера при кожній зустрічі: «Ну, каґда нас будєтє вєшать?» Від такої витримки енкаведисти сатаніли.

Табір був дуже пильно стережений озброєними червоноармійцями, які раз-у-раз стріляли, особливо вночі, щоб перешкодити втечам. Але, ризикуючи життям, хлопці і молодші віком громадяни, особливо ж одинокі, почали втікати вночі крізь колючий дріт. Так врятувалося щось біля 30 чоловік. Український Комітет зорганізував спостережний пункт напроти в'їзду до цього табору

і звідти пильнував за життям табору вдень і вночі, маючи на увазі перешкодити примусовому вивозу 76 чоловік, що сиділи ув'язнені. Крім того було зорганізовано засилку в табір своїх зв'язкових. Нарешті, під впливом різних причин, було організовано мішану американсько-совєтську комісію, яка перепитала всіх ув'язнених про бажання репатріюватися і всіх, хто твердо заявив про своє бажання не репатріюватися, повернула назад до Функерказерне, видавши посвідки, про визнання їх бездержавниками. Енкаведисти ж, догадуючись, що значна частина українців, що втекли з їхніх лап, поселилися в околичних таборах, почали нишпорити по них, домагаючись у командантів таборів переглянути картотеки, або просто видати їм «наших людей». Українська свідомість і солідарність зробила ці посягання енкаведистів марними: в деяких таборах їх не припускали навіть на територію табору, заявляючи їм категорично, що «ваших людей здєсь нєт», — бо політичні еміґранти є бездержавнниками і не можуть підлягати урядові, який їх переслідує-тероризує.

Не встигли мешканці цегельні заспокоїтись після подій 30. VII. в «Кріґсшуле», як з'явилися співробітники УНРРА і на цегельню. Заступник директора місцевої УНРРА, мадмуазель Штерн, заявила заступникові голови герсфельдського Комітету, що всіх мешканців цегельні так само перевезуть в Карльсруе, куди виїхала перша група, і залишила блянкети карток, які Комітет мав виповнити на кожну особу. Після короткої наради було вирішено зареєструватися і їхати до першої групи. Підстав сумніватися в намірах УНРРА не було, хоч треба було вжити всіх мір обережности. Всі люди зареєструвались і кожен правдиво відповідав на всі питання картки, в тому числі і на питання, де був 1. 8. 1939 р. Ця реєстрація остаточно виявила, що серед мешканців цегельні переважала більшість з підсовєтської України, менше було бувших польських піданих та невелика кількість старих еміґрантів 1920 рр., старшин та вояків армії УНР.

6 серпня п. Штерн повідомила Комітет про те, що наступного дня о годині 9-ій ранку будуть подані грузові авта для відправки на ст. Бебра, звідки залізницею повезуть нас на Карльсруе. Транспорт буде супроводжувати службовець УНРРА. 7 серпня прибули службовці УНРРА і почали робити «санітарну обробку», виїзджаючим, засипаючи порошком весь одяг і тіло. Біля дев'ятої години прибули авта. Люди вже були розподілені на групи й спокійно вантажили свої речі й сідали самі. Коли машини від'їхали від цегельні, раптом з'явилися військові авта з озброєними амери-

канськими вояками і приєдналися до нашого транспорту. Одне авто з солдатами виїхало наперед, кілька вклинилося між наші авта, а два їхали на невеликій віддалі позаду.

Спочатку ми на це мало звертали уваги, але коли машини повернули в протилежний бік від того напрямку, куди нас мали везти, і прямували на Схід, в бік совєтської зони, люди стривожилися. При самому від'їзді з міста звідкись з'явилося авто з червоними зірками і совєтськими старшинами і приєдналось в хвості до транспорту. Було ясно, що нас обдурено. Кожен рішав, що робити? За якийсь час совєтське авто відстало й повернулось до міста. Кожен міркував, що совєти переконались, що транспорт пішов у бажаному напрямку, повернули назад. Авта вихром неслися все далі на схід. Хто перший прийняв рішення — тепер важко сказати, але раптом люди почали вискакувати з авт, розбиваючи собі голови, обличчя калічили руки, ноги. Було чути крики падаючих і стрілянину американських вояків. Громадянин Ворончук вискочив з дружиною і повикидав своїх дітей: трьохлітню доньку і семилітнього сина. Побитих, окривавлених дітей схопили вони з дружною і кинулися тікати до ліса, куди вже прямували ті, що вискочили раніше. Зчинився страшний галас і стрілянина. Люди з переляку не могли бігти, падали, істерично кричали, але американські вояки ловили людей і кидали до авт. Всіх переловили й посадили. Стрілянина вщухла. Під загальний крик, прокльони плач ще швидше поїхали вперед. Американський лейтенант, обганяючи на свойому «джіпі» наші авта, кричав, заспокоюючи нас, що нас везуть не до совєтів, а в таобір біля кордону. З-за горба показався табір — напівзруйновані бараки. Машини в'їхали в подвір'я і стали. Було наказано злазити з авт і забирати свої речі. Якийсь час всі сиділи, немов закам'янілі. Після другого нагадування поволі почали розвантажуватись. Після від'їзду авт до нас звернувся американський лентенант Абельзон з попередженням: з табору ніхто не має права виходити, підходити до дротів не можна, бо вартовим дано наказ стріляти, якщо хто буде намагатися тікати. На кінці своєї промови підкреслив, що він є комендант табору, повний господар його і всі накази мусять виконуватися точно. Винних буде суворо покарано. Тепер тільки ми роздивились, що табір обведений колючим дротом, а кругом стоять озброєні вартові. Ми були інтерновані, хоч нам про це не говорили ні тоді, ні пізніше. Так кінчився перший період Герсфельду і почався новий період, що ми його звемо Герфа.

Настало відпруження: жінки сиділи на тлумаках і плакали, а

чоловіки якось байдуже розглядалися довкола. Морально всі були в ту мить розчавлені.

Українці-лікарі подали першу поміч тим, що поранились, вискакуючи з авт. Громадянин Ворончук, який перед цим був не зовсім здоровий, тепер цілком знеміг. Через кілька днів, на вимогу Комітету, його забрали до лікарні. Відхорувавши більше року, він помер, покинувши дружину й двоє малих дітей.

Надвечір прибула мадумазель Штерн і сказала, що ми мусимо влаштовуватись надовго, але відмовилась будьщо пояснювати. Привезли харч і всім роздали, пізніше підвезли солому на сінники. Пізно увечорі, коли вже всі були в приміщеннях і якось влаштувались, позавішували ковдрами повибивані вікна, пішов густий дощ, який затягнувся на тижні без перерви. Але над нами був дах і всі ми були задоволені, що маємо відпочинок. Комітет офіційно перестав існувати.

Тим часом організували курси шоферів, курси по вивченню англійської мови, французької мови, хоровий гурток, гурток молоді та школу для дітей. Вечорами в приміщенні їдальні влаштували лекції, реферати та розваги.

За нашим кожним кроком слідкував комендант Абельзон. Але карати не було за що. Тоді він вирішив разом з м-ль Штерн все ж чимсь отруїти і без того не солодке життя. Спочатку відібрав особове авто керівника табору проф. Ветухова, яким він прибув з Тюрінґії. Потім було наказано здати всім українські документи. Для чого і куди — нічого не пояснювалось. Скоро авто розбив сам Абельзон, а долі документів ми не знаємо і по цей день, бо пізніше з'ясувалося, що наших документів немає ані в канцелярії УНРРА, ані в військовій частині. Минав другий тиждень нашого напруженого життя. На неділю було підготовлено концерт. Залю наші мистці розмалювали художньо, прикрасили зеленню, квітами. Для цієї мети лейтенант Абельзон дозволив кільком чоловікам вийти з табору до лісу, бо на подвір'ю не було жодного дерева, ні квітів. Це були перші щасливці, які побували поза дротами, хоч під пильною охороною двох озброєних американських вояків. Невелика сцена була оббита українськими килимами, а в центрі висів портрет Тараса, прикрашений вишитими українськими рушниками та польовими квітами. Цей маленький портрет був для нас символом великого духу, який нас підносив у хвилини розпачу й зневіри. Короткий напис під портретом: «Борітеся — поборете!» збуджував у кожному з нас віру в нашу перемогу.

На концерті були запрошені від УНРРА м-ль Штерн та п. Сі-

мон. Від американської армії були запрошені лейтенант Абельзон, а через нього і вищі офіцери частини, в розпорядження якої ми були передані. Концерт пройшов з великим успіхом. Здавалося, що ми знайшли те, що так довго шукали. Були захоплені і американські офіцери і вояки, які нас вартували. Капітан, дякуючи керівникам табору за концерт, сказав, що він уперше чує українську пісню і музику. Концерт його зворушив. Особливо він зацікавився трійкою бандуристів, які в той час перебували разом з нами і на першому концерті співали прекрасно.

30 серпня комендант оголосив, що 31 серпня 1945 р. буде мішана американсько-совєтська репатріяційна комісія. Кожен мусить сказати за себе персонально, хто він і чого хоче. Запевняв, що насильства ніякого не буде.

О год. 9-ій на подвір'я в'їхало кілька американських особових військових авт і два авта УНРРА. На другому кінці табору, біля приміщення американської варти, всі машини спинились. Вийшли американські офіцери, два совєтські офіцери і службовці УНРРА, серед них м-ль Штерн. Викликали перших двадцять чоловік. Пішли одинокі, з дружинами й дітьми. Пішли, мов на страшний суд. Решта людей, проважаючи, бажала щасливого повороту. Присутність совєтських старшин ще збільшила напруження і до того перенапружених нервів. Дехто з жінок почав плакати. Всі були рішені на всякі крайності. М-ль Штерн загадково всміхалася і «заспокоювала».

На комісії питали: хто ти, звідки, як опинився в Німеччині, що робив, чи служив у яких-небудь арміях, де і коли, і в якому званні, чи хочеш їхати додому, чому не хочеш їхати додому? Всі відповідали чітко і мужньо. На питання: чи хочеш їхати, всі відповідали голосно: «Ні!». І пояснювали, чому «ні», підтверджуючи те совєтськими документами НКВД, де і коли, і за що був 5 або 10 років на каторзі на Біломорському та Москво-Волзькому каналах, на Соловках або Колимі. Совєтський капітан питань майже не ставив. Коли один із наших таборян розповідав, як його нізащо посадили в 1937 році до в'язниці і після довгих знущань та побоїв на допитах, без суду вислали на Сибір, капітан перебив його, звертаючись до перекладача: «Прошу сказать американцам, что ето всьо било во время 'єжовщини', тогда много невінно пострадало, а теперє етого нєт, все вредітєлі наказини». Перекладач переклав це американцям.

— А за що мене в 1940 році, через місяць після звільнення, знову заарештували і кинули до в'язниці? — запитав совєтського ка-

пітана допитуваний. Капітан похнюпив голову і нічого не відповів.

До вечора комісія скінчила свою працю і виїхала.

Знову пішли однаковісіньки, схожі один на одного дні — будні таборового життя. Вже на всі лади пересудили висновки комісії.

14 вересня нам видали американські посвідки (на зразок тимчасового паспорту), в яких всім державну приналежність поставили: «бездержавний». Таке визначення нас ми сприйняли, як логічний вислід роботи комісії і її висновки, бо ми заявили всі, що додому не поїдемо з причин політичного, національного та релігійного переслідування. Ми політичні еміґранти. У всі часи політичні еміґранти користувались правом азилю в інших країнах, тому і в нас цього права ніхто не може відібрати.

Одного дня американська озброєна варта була знята. Ми знову на волі! Ми могли виходити з табору вільно! Якось не вірилось в перші дні, що можна йти коли та куди хочемо. Але ніхто й не думав кудись виїздити. Так звикли за час нашого вимушеного перебування в цьому таборі, в глибокій долині серед лісу. Ми були повними господарями в таборі.

В жовтні м-ль Штерн була усунена з праці. На її місце був призначений англієць з аристократичного роду, полоквник Шортгозе, велфар-офіцером — француженка м-ме Гарде. При першому відвіданню табору таборяни прихильно зустріли їх і почастували обідом. Новий директор був задоволений станом нашого табору. Коли він від'їздив до Герсфельду, де була його резиденція, таборяни дружньо проводжали його. Незабаром знову приїздив генерал з головної квартири. Уважно оглянув бараки і цікавився, як ми дивимось на можливість зимівлі в них. На заключення розмови висловив припущення, що нас перевезуть кудись в інший, кращий табір.

Одного дня приїхав губернатор Герсфельду і заявив нашому керівникові, що він має наказ влаштувати нас на зиму. Він запропонував поїхати і оглянути з ним приміщення. Поїхали й оглянули. Приміщення чудове, гарні устаткування, але . . . всього один кілометр від совєтського кордону! Керівник табору відхилив запропоноване, пояснюючи, що близькість кордону унеможливлює нам переїзд туди, хоч побутові умови дуже вигідні. Губернатор погодився і обіцяв, що нас перевезуть до Герсфельду, в «Кріґсшуле» після перенесення поляків, які там мешкають, до Касселю.

До Герсфельду вислали людей для прискорення ремонту приміщень.

14 листопада 1945 р. з подвір'я Герфи виїхала перша машина, на якій розгорнуто національний прапор. Шум машин, шелест соснового лісу, співи і радісні вигуки від'їзджаючих злились в одну симфонію — перемоги!

Герфа для нас закінчилась щасливо і переможно!

На подвір'я «Кріґсшуле» в Герсфельді ми в'їхали з розгорнутим національним прапором і урочисто підняли його на щоглу. Люди розвантажували свої речі і почали розміщатися в призначених приміщеннях. Коли ми влаштувалися, керівництво табору приступило для налагодження культурно-освітнього життя. Приміщення для церкви було відведено в бувшому гаражі. За два тижні відновили свою роботу всі курси, гуртки та школа.

Через кілька день на місце вивезених поляків привезли біля 400 чоловік литовців, лотишів та естонців. Вони так само вивісили свої національні прапори. Над приміщенням табору тепер уже майоріли прапори чотирьох дружніх народів. Це не сподобалося зв'язковим старшинам совєтів. Вони рішуче вимагали зняття національних прапорів. Тому за пропозицією й порадою американського військового командування замість національних прапорів був піднятий американський, прапор держави, під охорону якої ми стали.

16 грудня 1945 р. в таборі було посвячення новозбудованої православної церкви Св. князя Володимира. Вранці відбулась урочиста служба Божа, а ввечорі відкрита виставка українського мистецтва: вишивки, малярство, різьба і інше. На закінчення свята був улаштований концерт, який мав особливий успіх у гостей та наших співмешканців-балтійців. З нагоди нашого свята з головної кватири УНРРА прибули фоторепортери й зробили багато знидок із окремих моментів свята і з таборового життя. Частина знимків була опублікована в американських і англійських газетах та журналах.

(Продовження в наступному числі «Української землі»)

КУЗЬМА КАЗДОБА

Могила померлого 11. 4. 1984 р. далеко від своєї Батьківщини України, в австралійському місті Аделаїда, на 76-му році життя *Кузьми Прохоровича Каздоби* — обвинувачувальний акт проти комунізму. Його життя — приклад і зразок для українців.

К. Каздоба виховав на чужині двох доньок українками, які досконало володіють українською мовою, рідною мовою, ніби вони виросли в

українській державі. Також у цьому він взірець для багатьох, діти яких не рідко гребують мовою своїх батьків і без примусу, як в Україні, підпорядковуються тутешньому вигаданому «старшому» братові.

Прізвище К. Каздоби можна зустрінути і серед жертводавців, які видали твори українських поетів, знищених комуністами. Він був ініціятором створення в Австралії Товариства приятелів творчости М. Зерова. Довгий час очолював Українську громаду в Південній Австралії, що збудувала в Аделяїді свій власний дім, у якому збираються тепер також члени організованого ним Клюбу пенсіонерів. К. П. Каздоба був християнином не тільки як вірний Української Автокефальної Православної Церкви, а всією своєю настановою, також до ворогів. Поховавши в холодній землі північної Росії батька і будучи сам, як засланець, жертвою комуністів, він без ненависти говорив про тих земляків еміґрантів, які замовчують або зменшують свою вину за співучасть у винищенні українського селянства колективізацією і голодом, приписуючи той злочин виключно своїм тодішнім російським однодумцям з-під прапора Маркса-Леніна. Йому було жаль цих розчавлених плазунів...

Близько чотириста сторінок «спогадів про хресну дорогу розкуркулених 'Заметений шлях'» К. Каздоби — рецензію на них див. в «Українській землі, 8—9/1982, стор. 1—11 — подають свідчення, документальні обвинувачення комуністичної Москви і її прислужників про винищування українського народу. «Заметеним шляхом» він створив собі гідний пам'ятник. Це не претензійне фантазування про третій з половиною шлях визволення, що заріс бур'янами ще до його створення, а документ, про жахливо жорстоку ліквідацію українського селянства, нищення людини непоборної України. Ця праця хлібороба збереже своє значен-

ня й у майбутньому, коли всі оті різні наші з гучними назвами установи і прославлювані як визначні діячі та письменники не будуть мабуть варті згадки у довідниках.

К. П. Каздоба належить до того стану, який зберіг Україну у віках. Він частка чистої, чесної свободолюбної України, надійний і непорушний фундамент її майбутнього.

Низький поклін Йому й вічна пам'ять!

К. КАЗДОБА

ВІДПЛАТА

Спогад про боротьбу проти ЧК на Херсонщині

Соціяльна демагогія большевиків повела за собою деяку частину сільського населення нашої країни, зокрема виразно протигромадський його елемент. Першою жертвою здійснення відомого гасла «Грабуй награбоване» були поміщики: їх маєтки на Херсонщині, моїй вужчій батьківщині, були розграбовані вже на початку 1919 року. Потім прийшла черга на заможніше селянство. Останнє вчинило опір, і дійшло до виступів проти большевицької влади «на місцях». В такі непокірливі села спішив з міста Вознененське кінний каральний загін під командою Підвального, якого люди часто називали «начальником червоних партизанів». Цей загін підлягав Вознесенській ЧК і звичайним місцем його постою було згадане місто. Але часто цей «загін смерти», як його звали мій батько і наші сусіди, стояв у селі Скаржинка, в маєтку поміщика Скаржина, за сім верств від нашого хутора. Маєток, оточений високим муром, мав велике подвір'я і сад. І був тоді, звичайно, вже спустошений і сплюндрований. Кожен виїзд «карательного отряда» залишав по собі пролиту людську кров. Коли до нашого хутора доходила вістка про розстріл, на мене, одинадцятирічного хлопця, на старших братів і сестру нападав невимовний страх. На обличчях батька і матері з'являвся вираз суму, тривоги і пригноблення.

Одного дня до нашої хати знайшов Савка Жук, наш сусід. Так звали його по-місцевому, а справжнє прізвище його було Соколов. Він був, здавалося, переляканий і кілька секунд стояв мовчки. Потім, тяжко зідхнувши, він схвильовано сказав до мого батька:

— Прохоре, мій Герасим уже не живе. Убив його Підвальний!

По цих словах він прихилився до стіни і тихо заплакав. А я злякано дивився на нього і не міг збагнути, як міг перестати жити Герасим і як може плакати Савка Жук, найсильніший мужчина на нашому хуторі.

Герасим був його найстрашим сином і жив окремо від батька, в селі Арбузинка, за 15 верст від нас. Йому було років 28—30, він мав дружину і двох дочок; старшій з них було років вісім. Підвальний розстріляв Герасима на вулиці в селі Арбузинка.

А потім «карательний отряд» розстріляв молодого сина Жекоби з Камінного Потоку і з ним ще двох. Але вістка про вбивство Баздеря і його молодого сина-одинака Миколи принесла в нашу хату не тільки жах, а і розпач. Баздер був приятелем моєму батькові. Баздер, заможний селянин, жив у селі Сергіївка, за сімнадцять верст від нашого хутора. Підвальний з своїм загоном приїхав до його двору пізньої ночі. Батька та сина заарештували і повезли в містечко Братське, за верст дванадцять від Сергіївки. Але до містечка не довезли, а розстріляли в Глиняному проваллі, дві верстви від села. Їх знайшли там другого дня. На їхніх голих тілах були сліди побоїв; голови в обох були прострілені кількома кулями.

Одного туманного березневого вечора батько і старші брати поралися на подвір'ї, а я трохи помагав їм. Понапували худобу, дали їй їсти, позачиняли повітки та хліви і вже збиралися заходити до хати. Враз наші собаки загавкали і побігли на город, зникши за скиртами сіна й соломи. До нас почав долітати глухий кінський тупіт. Супроводжений гавкотом собак, він ставав дедалі виразнішим. Тато затривожено поглянув на нас і тихо сказав:

— Хто б це міг їхати кіньми в подвір'я через город?

З вечірнього туману виринув вершник. Він мчав на нас . . .

— Хома, як ти мене налякав! — озвався до нього батько. — Я думав, що це отрядовці їдуть.

Хома Максютенко, селянин з сусіднього хутора, скочив з коня і. не вітаючись, промовив до батька:

— Прохоре, маю до тебе важливу справу.

За плечима у Хоми Максютенка висіла ґвинтівка, а на поясі — револьвер і кілька ґранат. На той час це було добре озброєння.

Хома залишив коня біля нас і відійшов з татом набік. Нам не було чути, про що вони розмовляли; але ми були певні, що йдеться про нове повстання проти большевиків. Потім тато звелів нам трьом іти до хати. Згодом прийшов і сам і наказав усій родині нікому ніде не говорити, що до нас приїздив Максютенко. Потім

знову вийшов; вслід за ним подалася мати. Коли вона повернулась, обличчя її було дуже схвильоване . . .

Другого дня перед обідом до нашої хати почали заходити сусіди, поспішаючи розповісти новину: вчора Хома Максютенко з трьома своїми синами та двома робітниками розбив загін Підвального. Між отрядовцями є убиті і поранені. Але Хому все ж убито, а його сини попали в полон. Сусіди і батько, всі хвалили Хому за його подвиг. Почувши, що Хома Максютенко загинув, я, збуджений, побіг на подвір'я до братів, які поралися коло худоби, і розповіві їм про смерть сміливця. Але мої слова ані трохи не схвилювали братів. Михайло пильно подивився на мене і стиха сказав:

— Неправда, Максютенко сидить у нашій коморі на горищі. Сини його в полон не попали. А що вони вчора розбили карательний отряд у себе на подвір'ї, це правда.

Потім Михайло суворо наказав мені нікому не говорити про почуте і навіть заборонив мені виходити з дому.

Хома Максютенко жив від нас за п'ять верств на північний схід, на хуторі між селом Миколаївка і поміщиком Тонгавором. Його подвір'я обсаджене тополями, з добрими будівлями, стояло серед степу, а поруч нього було ще тільки одно подвір'я — його молодшого брата Івана. Хутір так і звався — Максютенків. Ще три брати Хоми, Корній, Семен та Тиміш, жили на хуторі Шкурлатів, також за верств п'ять від нас, але на захід. Я часто чув від батьків, що всі Максютенки — добрі люди і добрі господарі.

Я знав усю родину Хоми Максютенка. Найстарший його син, Степан, був уже жонатий. Як і батько, він був росту нижчого, ніж середній. Другий син, Мусій, ще не одружений, мав тоді двадцять три роки. Був міцної будови, і мої батьки говорили, що він пішов у матір. Третій син, Микола, гарний і стрункий юнак років вісімнадцяти, вчився у Вознесенській гімназії. В той неспокійний час він був не в місті, а коло батьків.

Ввечорі у нас знову зійшлися сусіди. Вони знали вже точніше про все, що сталося на подвір'ї Хоми Максютенка. А розповідали вони так: большевики під'їхали до двору Максютенка надвечір і почали стукати у ворота, щоб їм відчинили; але ніхто не озивався. «Отрядовці» відчинили ворота силою і заїхали на подвір'я. Ще не встигли всі злізти з коней, як по них почали стріляти з вікон та горища. Крім того, з горища полетіли на них ґранати. «Отрядовці» розбіглись («як руді миші», — говорили сусіди), лишивши на подвір'ї вбитих і поранених коней. Були поранені і серед «отрядовців»; вони втекли з усіма іншими. Але вночі приїхала

на Максютенкове подвір'я більша кількість «отрядовців». Нікого вони не знайшли. Тепер каральний загін роз'їзджає по родичах Максютенка і шукає членів відважної родини.

Десь за тиждень розійшлася чутка, що каральний загін впіймав дружину Хоми Максютенка і що вона сидить у Возненсенській ЧК. Мама плакала, а батько пішов у комору, зачинив за собою двері і довго не виходив.

Минув ще тиждень, і ЧК розліпила по селах і хуторах відозву, в якій говорилося, що вона готова звільнити Максютенкову жінку під умовою, якщо в заміну прийде до ЧК Хома або котрийсь із двох старших його синів.

Ця зловісна відозва з'явилася і в нашому хуторі, пригадую, що вона була наліплена на стіні хати Гната Кулика.

Впродовж двох тижнів батько кудись їздив, перебуваючи поза домом день або два. А потім перестав відлучатись і працював на полі разом з Михайлом і Полікарпом.

Одного разу мама подивилась мені в очі і спитала:

— Кузьма, чи ти теж так шануєш мене, як Мусій свою матір?

Мамині очі налилися слізми. Вона розплакалась, обняла мою голову. Її сльози падали мені на обличчя. А. переплакавшись, мама розповіла мені, що кілька днів тому Мусій добровільно пішов у Вознесенське до ЧК виручати свою матір. Посидівши в задумі, мама сказала — не стільки до мене, скільки до себе самої:

— Може статися так, що Максютенчиху випустять, а Мусія розстріляють.

Минуло ще кілька днів, може, тиждень. Тривога стояла в обличчях тата і мами. Нервозний настрій передався і моїй сестрі, восьмирічній Ліді. Як тільки надворі починали гавкати собаки, вона перелякано кричала на всю хату: «Мамо, отрядовці їдуть!» — і блискавично ховалася в темному кутку під ліжко.

А потім якийсь чоловік привіз жахливу вістку, що по приході Мусія ЧК його матір тієї ж ночі розстріляли в т. зв. «Мар'їних рощах». Це був великий чагарник недалеко від Вознесенського, в напрямі до села Олександрівки. В ньому ЧК звичайно розстрілювала свої жертви. А Мусія чекісти катують у льосі, щоб він сказав, де його батько й обидва брати.

Ця вістка дуже пригнобила нашу родину. Батько ходив похмурий і задуманий, в очах матері часто з'являлися сльози. Кожного дня приходив до нас сусід Петро Медвинський із жінкою Одаркою і сином, юнаком Левком, та сумували разом з нашою родиною. Мати і тіка Одарка все плакали. Мабуть, передчували

матері долю своїх дітей. Через 10 років вони опинилися в комуністичних концтаборах російської півночі, Сибіру та Казахстану, щоб тягнути там лямку каторжників. Багатьох із них спіткала там смерть . . .

Так пройшло тижнів три-чотири. Кінчався травень. Ніч була дуже темна, падав дрібний дощ. Уже було недалеко до ранку, як у дворі загавкали пси, побудивши всіх нас. По їх гавканню можна було догадатися, що хтось підходить до хати. Почувся стукіт у вікно і чийсь чоловічий голос:

— Дядьку Прохоре, одчиніть, це я — Мусій Максютенко . . .

Тато пошепки наказав усім нам мовчати, а сам стояв побіч вікна.

— Дядьку Прохоре, вам же сповістили, що я до вас прийду. Одчиніть бо, я весь мокрий і стомлений.

Невідомий просився і просився до хати, але тато мовчав, і з ним мовчали і ми. Ледве чутно дійшли до нас останні слова нічного прихідця.

— Я піду, дядьку Прохоре, у повітку та ляжу до коней в ясла.

Гавкання собак, віддаляючись, дало нам знати, що невідомий відійшов від вікна і, справді, подався до повітки . . . Тато сказав, що це не був Мусіїв голос, отже відчиняти було небезпечно. Пізніше, ставши дорослим, я прийшов до думки, що батько не відчиняв також тому, що міг рахуватися з провокацією. Ніхто з нас після цього, звичайно, вже не спав, а як тільки настав ранок, тато, Михайло і Полікарп пішли до повітки. Я поспішив за ними. З ясел піднявся якийсь чоловік. Обличчя його, покрите заростом, мало сліди побоїв. Не встиг він наблизитися до дверей, коло яких ми стояли, як тато майже скрикнув:

— Мусій!

Відразу батько почав перепрошувати молодого Максютенка, що не пустив його вночі до хати. Не було нічого дивного в тому, що батько не впізнав його голосу після всього того, що цей пережив. Тут же, в повітці Мусій розповів, що ввечорі він утік з тюремної лікарні. Помогла йому в цьому одна молода жінка. Далі він розповів про тяжкі побої, що їх він зазнав від чекістів на допитах.

Тижнів три він пробув у нас.

На широких Херсонських полях уже починали жовтіти хліба. В щедрому соняшному промінні вони здавалися позолоченими. Наближався час жнив, але селянам було не до них. Вони підіймали нове повстання проти влади ненависних зайд з півночі.

Одного вечора на наше подвір'я заїхав верхи, на доброму коні Мусій Максютенко. За його плечима висіла зброя. Мого тата вдома вже не було: як учасник повстанського загону, він разом з Мусієвими дядьками вигонив із сіл большевицькі банди. Мусій тепло подякував матері за переховання та допомогу і йому і його батькові. Попращався з усіма нами, скочив на коня і наостанку промовив:

— Їду заплатити бандитам за смерть матері!

Кінь вихром виніс Мусія з нашого двору, але ще довго доносились до нас удари копит об суху дорогу . . .

Документи часу

ЗАХОПЛЕННЯ СОЦІЯЛІЗМОМ СПОКУТУЄТЬСЯ ВИКРИТТЯМ ЙОГО ПОМИЛОК

Лист міжнародного шахового ґросмайстра Л. Пахмана про його минулу дискусію з колишнім чемпіоном СССР й України Ф. П. Богатирчуком

(Передрук із журналу «Нові дні», березень 1984 р. Box 235, Etabicoke, Ont. MSC 4V3, Canada).

Після другої світової війни західні союзники СССР видавали колишніх совєтських громадян Сталінові. Але багатьом пощастило врятуватися від видачі й вони знайшли пристановище в країнах західнього світу. Серед таких українських еміґрантів у Канаді опинився професор, доктор медичних наук Ф. П. Богатирчук, чемпіон СССР з шахів 1927 р. й України 1937 р. В липні—серпні 1949 р. англійський журнал «Чесс» опублікував його статтю, в яких він твердив, що шахове мистецтво в СССР поставлене на службу комуністичній пропаґанді, що совєтські шахові ґросмайстри є професійними гравцями на державній службі і що часто на результати їхньої гри в турнірах безпосередньо впливають органи влади, що програмують хід шахових змагань. Згодом, не знаючи про статті Ф. Богатирчука, подібні факти оприлюднив В. Корчной у своїй книзі «Моє життя для шахів».

Чехословацький ґросмайстер Л. Пахман, автор кількох книг з теорії дебютів, виходячи з комуністичних позицій, намагався заперечити в тому ж журналі «Чесс» (січень—лютий 1950 р.) твердження Ф. Богатирчука та обвинуватив його у різних нешахових гріхах. Нещодавно Ф. Богатирчук опублікував у Сан Франціско свої спогади, в яких розповідає про цю дискусію. Нижче подано листа Л. Пахмана, співтворця «празької весни», який тепер сам опинився на становищі політичного еміґранта з комуністичної країни. Лист красномовний і переконливий. Згаданий у листі Ю. Семенко — давній знайомий дискутантів. Його нарисам з історії шахової гри на українській землі та еміґрації з передмовою Л. Пахмана «Шахи в Україні» віце-чемпіон світу В. Корчной присвятив свою рецензію — див. «Нові дні» ч. 400 і ч. 401—402/1983 р., — Ред.

Міжнародньому Шаховому Ґросмайстрові
Проф. Ф. П. Богатирчуку

Вельмишановний Пане Професоре!

Пан Ю .Семенко прислав мені з Мюнхену розділи Вашої книги спогадів, в яких мовиться про нашу минулу полеміку.

Дозвольте ствердити, що в них згадана лише незначна частина мого життя. Вам невідомий, наприклад, факт, що Ґестапо вперше заарештувало і кільканадцять тижнів допитувало мене про «підбурювання до антинімецьких демонстрацій», коли мені йшов усього сімнадцятий рік. Ви напевно можете собі уявити, що то було мало приємним. Це ув'язнення «радикалізувало» мене і вже на весні 1943 року я діяв у підпіллі як марксист і комуніст. Ми покладали тоді великі надії на визволення нас Совєтським Союзом. Ми не мали й найменшого поняття, що за кількістю масових убивств злочинність націонал-соціялістів посідає друге місце в історії людства. Мої переконання зазнали зміни незабаром після нашої полеміки. 1952 р., по великих політичних процесах у Чехо-Словаччині, зрікся всіх політичних посад і вирішив присвятити себе виключно шахам. Зрозуміло, це було половинчасте, полохливе рішення — адже до 21 серпня 1968 року я все ще вірив, що соціялізм одного дня таки стане іншим. 21 серпня — «година мого прозріння». Найкраще підтверджує це наступний уривок мого відкритого листа до Яноша Кадара з 2 вересня 1968 р., опублікованого в багатьох часописах, а також переданого різними мовами по рдіо:

«Цієї серпневої ночі мені раптом стало ясно, що тут ідеться не про різницю поглядів, не про реформи, а про безжалісну боротьбу з ошуканством, яке для прикриття справжніх цілей, еґоїстичних великодержавних інтересів та замаскування царського способу мислення називають соціялізмом. Я вирішив до кінця мого життя боротися проти цього шахрайства».

Вельмишановний Пане Професоре! Ви можете легко переконатися, що це було кардинальне рішення і я його виконую. Ви можете бути певним, що я ніколи не зроблю приємности тим, які очікують, що «он раскается в своїх ошибках!». Вони ніколи того не діждуться, як не почули «самокритики», вимагючи її тортурами на допитах протягом 16 місяців. З цього ув'язнення я вийшов напівживим — внаслідок пошкоджень мого хребта я став на три сантиметри меншим. Але з вилікуваною душею! Після тюрми я повернувся в лоно Церкви і згодом прилюдно оголосив про причини мо-

го розриву з марксизмом. Це привело до другого арешту, засудження до двох років в'язниці, а згодом — видалення з Батьківщини. Але моя «боротьба проти ошуканства, яке називають соціялізмом», звичайно, не закінчилася. Реакцією на неї є шалені напади чехословацької, а також совєтської преси: нещодавно орган КПЧ «Руде право» в передовій статті обвинуватив мене навіть в убивстві, твердячи, що я ніби «інсценізував, організував і підготував» самоспалення Яна Палаха. Насправді ж я особисто не знав Я. Палаха.

Що сказати про нашу минулу полеміку? Хто нічого не робить, хто не має переконань і не захищає їх, той не помиляється! Я вже безліч разів каявся за свої помилки. Та загдуючи про минулі часи, я знаходжу заспокоєння в тому, що подібні дискусії провадив з людьми, які перебували в безпеці і не завдав найменшої шкоди тим, хто знаходився в тодішній нашій системі.

Вашу пропозицію, висловлену в журналі «Чесс», прибути до Канади, де Ви подасте мені допомогу, я сприйняв як глузування. Лише згодом мені стало ясно, що вона була щирим виявом Вашого шляхетного характеру й справжньої любови до людей. Еміґрувати до Канади я не маю наміру — ця країна занадто далека від боротьби нашої доби, якій я, мов добре «відшкодування» за мої попередні помилки і гріхи, хочу віддати всі свої сили.

Бажаю Вам Божого благословення, здоров'я і щастя!

Ваш Людек Пахман

«SCHACH MIT GROSSMEISTER LUDEK PACHMAN»

В одній із найпоширеніших газет Західньої Німеччини «Die Welt» (Bonn—Berlin) шаховий відділ редаґує міжнародній шаховий ґросмайстер Людек Пахман. Віддін так і називається «Шахи з ґросмайстром Людеком Пахманом».

5. 10. 1984 р. свою сторінку Л. Пахман присвятив померлому українському шаховому майстрові Ф. П. Богатирчуку:

4 вересня в Оттаві на 91-му році життя помер міжнародній майстер проф. Ф. Богатирчук, один із найсильніших українських шахістів усіх часів. У 30-ті роки він належав до найкращих шахістів Совєтського Союзу — між іншим, він тричі переміг пізнішого чемпіона світу, який уже тоді належав до міжнародньої еліти, ґросмайстра М. М. Ботвинника. Цього успіху він досяг, хоч був аматором. Як чудовий медик, він знайшов загальне визнання також у своїй другій батьківщині — в Канаді.

Його життя було бурхливим. В першу світову війну деякий час був інтернований як учасник шахового конґресу в Мангаймі. Незабаром відпущений на Батьківщину. Після Жовтневої революції він працював для національної Української Народньої Республіки. В другу світову війну був заарештований Ґестапом як голова Українського Червоного Хреста, та все ж примкнув згодом у ролі українського представника до «Комітету визволення» ген Власова.

У час нашої зустрічі влітку 1944 року в Празі (він переміг мене у захопленій партії) він висловив своє заперечення націонал-соціялізму, застерігаючи мене одночасно від комуністичної ідеології. Кільканадцять місяців згодом йому вдалося залишити Европу. Ще в 1950 р. здобув друге місце в чемпіонаті Канади і належав до канадійської олімпійської дружини.

Лише двічі пощастило М. М. Ботвиннику зіграти внічию проти цього його «жахливого супротивника». Їм слідували три перемоги українського майстра:

Богатирчук — Ботвинник

1. e4 e6 2. d4 d5 3. Kc3 Cb4 4. e5 c5. 5. Фg4!? Kpf8? (Щойно згодом було знайдено правильне заперечення — 5. ... Ke7!) *6. Kf3 cd 7. K : d4 Фa5 8. Cd2 Kc6 9. a3 f5 (9. ... K : e5? 10. K :* e6+!) *10. Фf4 K : d4 11. Ф : d4 Cc4 12. Фf4 Фd8 13. Ka4! Ce7 14. g4! Kh6 15. Tg1 Kf7.* (На 15. ... Cd7 слідувало б 16. 0-0-0! C : a4 17. Ф : a4 K : g4 18. T : g4 fg 19. Ф : g4 Kpf7 20. Ch3 Фd7 *21. Tg1 g6 22. Tg3* із сильною атакою). *16. gf ef 17. Фd4 Ce6 18. Kc5 Фb6?* (Також після 18. ... C : c5 19. Ф : c5+ Kpg8 20. 0-0-0! позиція білих краща). *19. K : e6+ Ф : e6 20. 0-0-0! Ф : e5 21. Ф : e5 K : e5 22. Cc3 d4.* (Після 22. ... Cf6 23. T : d5 був би втрачений також пішак f5) *23. C : d4 Cf6 24. Cg2 g6* (24. ... *Kc6 25. C : f6 gf 26. C : c6 bc 27.* Td6 і т. д.) *25. C : b7 Tb8 26. Ch1 Kpg7 27. C : a7 Tc8 28. b3 Tbe8 29. Cd4 Te7 30. Kpb1 Kg4 31. C : f6 Kp : f6 32. Td2 Tce8* (32. ... *K : h2? 33. f3) 33. Cc6 Te2 34. T : e2 35. a4! Kpe5 36. Td1 K : f2 37. Td5+ Kpe6 38. Td8 Ke4 39. a5 f4 40. C : e4.* Чорні піддалися.

Ця партія принесла проф. Богатирчукові звання чемпіона СССР — спільно з П. Романовським.

Я надзвичайно радий, що був знайомий із цією високоінтеліґентною, щирою людиною. На жаль, його поведінку і погляди я зрозумів значно пізніше.

ОРГАНІЗУЙМО МІЖНАРОДНІЙ ШАХОВИЙ ТУРНІР «УКРАЇНА»!

Журнал «Schach-Echo» (6239 Eppstein 3, Kanstrepe 4) помістив у своєму числі 10/84, стор. 375 нотатку про смерть проф. Ф. Богатирчука. Окремі її речення є перекладом поданого в розділі «Ф. П. Богатирчук» (93—97) збірника «Шахи в Україні».

Порівняно недавно (31. 3. 84 р.) *Б. Назарко* надрукував у «Новому шляху» ч. 13 статтю «Шахи». Майже половина її присвячена «Шахам в Україні». Надходять ще листи з відгуками на згаданий збірник і запитами, як стоїть справа з перекладом його на англійську мову. До цього повернемося згодом. А тепер скажемо

про двох українських шахістів, про яких мовилося вже в збірнику «Шахи в Україні».

Д-р В. Бачинський грав 4. 3. 83 р. у т. зв. відкритому міжнародньому шаховому турнірі в Люґано (Швайцарія). Перше місце в ньому здобув Сайреван (США) — 7,5 пунктів. Також наступні місця зайняли міжнародні ґросмайстри (Нюнн, Ґеорґіу, Фарґо, Тіммен — по 7, Горт, Шорт та інші — по 6). В. Бачинський здобув 5,5 пунктів. В такому ж турнірі в Меці він набрав 50%.

20. 6. 84 р. в Арозені закінчився 84-й чемпіонат Швацарії. Серед чоловіків перше місце здобув В. Корчной, який випередив найближчого конкурента на 2,5 очка, серед жінок — колишня совєтська ґросмайстер Т. Лемачко, яка в час Шахової олімпіяди 1982 р. залишилася в місті Люцерн. Одночасно відбувався турнір старших шахістів. Друге місце в ньому здобув В. Бачинський, який відстав від першуна на пів пункта. (За «SSZ aktuel»).

Білі: Kpg1, Фh4, Ta1, Tf2, Cd3, Ke5. Пішаки: *a2, b2, c3, d4, e3, g2, h2.*

Чорні: *Kpg8, Фc7, Tc8, Tf8, Ce8, Kd7.* Пішаки: *a6, b7, c5, d5, e6, g7, h6.*

20. T : f8+ K : f8 21. Tf1 Фd6 22. Фf2, Фe7 23. Ф : f8+! Ф : f8 24. Ch7+! Kp : h7 25. T : f8, b6 26. Kpf2, cd 27. ed b5 28. h4 h5 29. Kpe3 a5 30. a3 b4 31. ab ab 32. cb g6 33. Kpd2 Kpg7 34. Tf3 і чорні піддалися.

«Українські вісті» (8/21. 2. 82 р., 19411, W. Warren, Detroit, Mi. 48228—3389, стаття А. Глиніна «Слава проф. Поповичу!») повідомляли, що професорові Оресту Поповичу присвоєне звання майстра Міжнародньої шахової організації (ФІДЕ). Після того він уже здобув перший бал (треба мати три) на звання міжнароднього шахового майстра.

У цьогорічному великодньому (квітень 1984 р.) відкритому турнірі Нью-Йорка (New York Open), що притягнув понад тисячу учасників з усього світу, О. Попович (ЕЛО 2350) у найвищій групі 176 шахістів із середньою силою гри ЕЛО 2400, поділив перше місце й отримав у нагороду 1750 ам. долярів! В цьому турнірі О. Попович переміг, зокрема, міжнародніх майстрів Зальцмана, Вейн-

штейна, Белопольського та зіграв унічию з ґросмайстром Бісґаєром (Bisguier). На конті О. Поповича — перемоги над міжнароднім майстром Длуґі (ЕЛО 2499), чемпіоном США серед юнаків, чемпіоном Бразілії Бріто (ЕЛО 2418) та іншими.

Орест Попович — ґросмайстер Дмітрій Ґуревіч (ЕЛО 2522) Відкритий чемпіонат світу — World Open Championship, New York, VII. 1983).

1. e4 d6 2. d4 Kf6 3. Kc3 g6 4 f4 Cg7 5. Kf3 0-0 6. Cd3 Ka6 7 0-0 c5 8. d5. Tb8 9. Kph1 Kc7 10. a4 a6 11. a5 Kb5 12. C : b5 ab 13. e5 Ke8 14. K : b5 Ta8 15. c4 T : a5 16. T : a5 Ф : e5 17. Cd2 Фa2 18. Фc1 Cf5 19. Te1 Cd3 20. Ka3 b5 21. cb Ф : d5 22. Ca5 Ch6 23. Cd8 f6 24. C : e7 Tf7 25. ed K : d6 26. C : d6 Ф : d6 27. Td1 Фd5 28. Фc3 Td7 29. Ke1 Фh5 30. T : d3 Фe2 31. Kpg1 C : f4 32. K3c2 Cd2 33. Фb3+ Tf7 34. Td8+ Kpg7 35. Фd3 Ф : d3 36. K : d3 Ca5 37. Td5 Te7 38. Kpf2 c4 39. Kdb4 1 : 0.

Цього року М. П. Волянський (49, Rue Bruyere St. Jean, 1410 Waterloo) влаштував у Ватерльоо 1-шу Українську шахову олімпіяду в Бельгії.

Реґулярно проходять шахові турніри за першість Української Спортової Централі Америки і Канади. В них беруть участь ветерани українського шахового руху на Батьківщині і вже народжені в Америці: С. Попель, В. Дзера, М. Москаль, Т. Федів, О. Петренко, П. Безкачко, В. Оліярник, Я. Тукаревич, М. Турянський, Б. Степаненко, А. Лупиняк, С. Сушко, С. Новаківський, Б. Назарко, О. Харченко, Т. Гарас, С. Пінчак, О. Похмурський, О. Кецала, М. Швець, А. Томків, М. Комар, Омелян Марків, М. Швець, Б. Чолій, А. Глуховецький та інші. Такі турніри свідчать про популярність шахової гри серед українців. Але вже час вийти із ґетто! В одному місті Торонто проживає близько 70 тисяч українців. Серед них уже є кілька мільйонерів! Ця сила могла б сама взяти на себе організацію і проведення відкритого міжнароднього шахового турніру «Україна», на зразок «Кавказіан», проведеного недавно в Нью-Йорку, запросити до нього ґросмайстрів, а в тому й всесвіт-

ньо відомих шахістів України, як її представників на цьому міжнародньому форумі. Певна річ, для учасників такого турніру й кореспондентів преси та телебачення слід підготувати відповідну літературу про Україну.

ЮрС-о

Ю. ҐЕРҐЕЛЬ

БУЛАВА І ТРИЗУБ

Булава — держак із головкою у вигляді земної кулі, шестивосьмигранника тощо — традиційно-символічний знак влади громадського голови хліборобсько-скотарських племен трипільської археологічної культури (3500 рр. до н. е.), а потім і знак влади державного голови Скитії-Русі-України починаючи з 7 ст. до н. е. З появою булави починається формування скито-русо-української державної народности і завершується тризубом — традиційно-державним гербом, знаком незалежної держави і — символом органічної єдности трьох основних, взаємнообумовлених, взаємнозалежних і гармонійно-взаємнодоповнюючих частин, державно-триєдиного, неподільного організму нації — скити-хлібороби, скити-скотарі і скити-царські племена, а тепер комплекси: аґрарно-селянський, індустрійно-робітничий і культурно-посередницький (аґрарники, індустрійники і культурники — інтеліґенти комплексів).

Булава — знак влади голови родової громади або племени, епохи неоліту, на скито-русо-українських землях (7—8 тисячліття до н. е.) у трипільців, з кам'яною головкою і дерев'яним держаком. За доби мідного віку, в енеоліті (4—3 тис. рр. до н. е.) у тих же трипільців, на тих же сучасних українських землях, — булава з мідною головкою. В бронзову епоху (3 тис. — 8 ст. до н. е.) в першого стародавньо-історичного народу, на тих же українських землях, у *кімерійців** (11—8 ст. до н. е.), булава з алебастровою

---

* Кімерійці — найдавніші племена в Україні. Згадуються в «Одіссеї» Гомера, з назвою «гімірра» — в ассірійських клинописних текстах 8—7 ст. до н. е. є батьками скитів. Так, у Біблії, «Першій князі Мойсея», X, 1—3, зазначено: Перший син Яфета, а внук Ноя був Гомер. Це ім'я, за античними джерелами, відповідає назві народу кімерійці або за клинописними текстами 8 ст. до н. е. — тому ж народу з назвою гімірра; перший син Гомера, а правнук Ноя-Аксеназ, ім'я якого за грецькими джерелами відповідає назві

або й бронзовою головкою. В епоху залізного віку, за скито-царської державности, на тих же українських землях, у стародавньо-історичного і великого державного народу — скитів, у Скитії (5—2 ст. до н.е.) — булава з бронзовою головкою як символічний знак влади голови політично-державного союзу трьох основних споріднених племен (старшого царя) Скитії і Великої Скитії, на сучасних українських землях.

Так, у великому скито-царському кургані Солоха, горб могигили 18 м. висотою, що на південь від села Велика Знам'янка, на Лівобережжі Дніпра, поховання 5 — початку 4 ст. до н. е., археологічні досліди 1912—13 рр.: «Головний покійник лежав у витягненому стані, головою на захід . . . Вздовж правої руки від ліктя до плеча лежала бронзова шестипера булава з дерев'яною ручкою — знак влади похованого». І з ним дуже багато всіляких золотих царських прикрас. («Нариси стародавньої історії УРСР», Київ, 1957, ст. 164—166, а теж ст. 45, 81, 82, 100, 103, 148, 169, 174) зазначені вище булави знайдені в могилах на українських землях.

За русько-української державности княжих часів, у Русі (9—13 ст.) булава із залізною головкою. За української козацько-гетьманської державности (16—18 ст.) і за Української Держави 1918 р., кожен гетьман мав свою особисту булаву, головка якої була переважно із срібла й оздоблена коштовними самоцвітами або й вензелями. Держак теж обкладався сріблом.

Ці безсмертні пам'ятки — булава і тризуб — відзнаки історично-державної традиції, на скито-русько-українських землях, в'яжуть між собою всі три історично-державні назви: Скитію-Русь-Україну в одне ціле і безсмертне буття скито--русько-української історично-державної нації.

Грецький історик Геродот (490—424 до н. е.), запитавши наддніпрянців про їх назву і походження, отримав відповідь, що вони називаються сколотами (себто слов'янами) і походять від дочки Дніпра (себто, наддніпрянські автохтони), Геродот про це записав у 4 т. своєї «Історії греко-перських воєн» і прозвав їх скитами бо вони одівалися в шкіряний одяг, а шкіра по грецьки — скитос. І М. Грушевський (1866—1934) записав про це так: «З

народу скити або за асірійськими джерелами тому ж народу —за назвою аскуза. Всі сини, внуки і правнуки Ноя в «Таблиці народів» уважалися родоначальниками народів і за їх іменами були названі народи. І за грецьким географом і істориком Страбоном (63—19 до н. е.) кімерійці і скити це один нарід з різними назвами, які в міжусобицях розклалися. Отже, кімерійці — батьки скитів. Голова їхньої громади мав булаву.

скитської генеології, поданої Геродотом (5 ст. до н. е.), виходило б, що скити уважали себе автохтонами і виводили — від доньки Бористеня». («Історія України-Руси», 1898, ст. 48).

Пантеон скитських царів є лише в Україні, на Наддніпрянщині, «На Запоріжжі майже десять тисяч скитських курганів. Чимало з них розкопано археологами, які вже розкрили багато таємниць сивої давнини». («Радянська Україна» з 14. 7. 1974 і «Свобода», 23. 7. 1974).

Візантійці ще і в X ст. нарід Русі-України називали скитами, а Русь — Великою Скитією. Це стверджує і літопис Русі — «Повість временних літ» за 911 рік: «сі всі звахуся от грек Велікая Скуфь». Візантійський митрополит Фотій (820—898) про перший морський похід скито-русів-українців на столицю Візантії, писав про «злоубивчий скитський нарід, називаємий рос». (М. Тіхоміров: «Древняя Русь», М., 1975, ст. 28).

ПОЇЗДКА Д. ЯРМОЛЕНКА ДО ЕВРОПИ

В жовтні ц. р. Бельгію і Німеччину відвідав голова фінансового відділу ЦК СЗСУ — Селянської Партії Д. І. Ярмоленко. Він зустрічався з своїми однодумцями і знайомими. В Мюнхені відбулася нарада членів і прихильників Селянської Партії. В ній брав також участь Д. Ярмоленко, голова КК СЗСУ-СП в Німеччині В. М. Огородник, голова ЦК СЗСУ-СП Ю. Семенко. Присутні підкреслили потребу посилити діяльність їхньої організації, зокрема активізувати співпрацю з українськими демократичними партіями і групами, поширити інформацію та здійснити систематичне видання журналу «Українська земля».

Д. Ярмоленко розповів про відзначення в Нью-Йорку Тижня поневолених народів. 15 липня тут відбулася велика маніфестація представників уярмлених комунізмом націй із 34-х країн. Численну групу серед балтійців, білорусів, німців, чехів, вірмен. китайців, корейців, кубінців та інших творили українці від СЗСУ-СП, УРДП і ОУНм. Перед учасниками протестаційної демонстрації виступили члени конґресу Біл Ґрін (Bill Green), Матев Ж. Трой (Mathew J. Troy), представник нью-йоркського губернатора Жан Нікас (John E. Nikos) та інші. Від українців промовляла д-р Марія Бек. Вона вказала на злочини московського комуністичного уряду супроти українського народу і його понадтисячелітньої культури, закликала звернути увагу на загрозу людству з боку Москви і протиставитися цій загрозі.

Комітет поневолених націй масовим накладом видає журнал англійською мовою. Заходами членів Комітету Д. Ярмоленка, М. Нешти в ньому належне місце відвели Україні. Члени СЗСУ-СП О. Сіверський, Ю. Косенко, М. Ярмак, М. Сакало, М. Шкіра, Ю. Чапко, Л. Едлер, Марія Корнійчук, П. Григорук, Д. Тромса та інші окремою сторінкою привітали корисну діяльність комітету.

ВИДАННЯ СОЮЗУ ЗЕМЕЛЬ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ — СЕЛЯНСЬКОЇ ПАРТІЇ

«Декларація першого установчого з'їзду СЗСУ», Ашаффенбурґ, 1948 р.

«Статут (тимчасовий) СЗСУ-СП».

Михайло Павлюк *«Економічна програма дрібних власників»* (1949 р., німецькою мовою — 1951 р.).

«Інтерв'ю лідера СЗСУ-СП В. А. Доленка в газеті 'Свобода'», Нью-Йорк, 1953 р.

В. А. Доленко *«Наша боротьба»*, Нью-Йорк, 1953 р.

В. Дубровський *«Комуністи у власних кацетах»*, Нью-Йорк, 1953 р.

Марія Павленко *«Викинуті з гнізда»*, Чікаґо—Мюнхен, 1953 р.

В. Дубровський, *«Машина масового вбиства»*. (Видано спільно з ВУАН). Мюнхен, 1959 р.

В. А. Доленко *«Позиція СЗСУ-СП в справі налагодження стосунків і співпраці між політичними партіями, заступленими в УНРаді»*, Мюнхен, 1959 р.

«На суд української еміґрації 'націонал-комунізм'-хвильовізм та його пропаґаторів!». (Видано спільно з СВУ й Асоціяцією бувших українських політв'язнів совєтських тюрем і концтаборів), Нью-Йорк—Торонто, 1959 р.

М. В. Кривенко *«Кадри УРДП на службі Москви»*. Передмова С. Г. Креля. Лондон—Мюнхен, 1959 р.

«Голод 1933 р. в Україні. Свідчення про винищування Москвою українського селянства». Упорядкував Ю. Семенко. (Видано спільно з ДОБРУС у Німеччині), Мюнхен 1963 р.

«Народнє слово» — збірник сучасного українського фолкльору. Упорядкування, передмова і примітки Ю. Семенка, Мюнхен, 1964 р.

«Пам'яті В. А. Доленка». Збірник. Ред. Ю. Семенко (Мюнхен 1975 р.).

Михайло Павлюк *«Ілюстрована мапа України»*.